

keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Új folyam 129. szám

2021. 1. szám

tartalom

---

igehirdetés

Isó Zoltán: Az Úrtól jön a szabadulás! / 1

tanulmányok

Tubán József: Mienk a menny örökre. Rövid bepillantás Luther

szabadságfogalmába 1. rész / 3

Tubán József: Háború vagy béke? Fegyver és erőszakmentesség, honvédelem és felebaráti

szeretet, katonai szolgálat és keresztyénség 2. rész / 12

Drüsler Ferenc: Gyülekezet, karantén, online hitélet (Szubjektív tűnődés járvány idején) / 24

gyülekezetépítés

Szabó György – Szabó Györgyné: Magyarországi Házaspár Hétfége / 32

Szabó Ferenc: Ministerium pacis inter militares,

avagy a lelkipásztori szolgálat a hadseregen belül / 36

Tartalmi összesítők / 40

---

keresztyén igazság

Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 129. szám – 2021. 1. szám

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság megbízásából: Isó Dorottya

A szerkesztőbizottság tagjai: Isó Dorottya, Ittész János, Jankovits Béla,
Kovács László, Tubán József, Weltler Gábor

Olvasószerkesztő: Ittész Dániel

Tördelőszerkesztő: Dénes Tamás

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadóhivatal: 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szathmáry Attila

HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

Az Úrtól jön a szabadulás!

¹Az Úr azonban odarendelt egy nagy halat, és az lenyelte Jónást. Három nap és három éjjel volt Jónás a hal gyomrában. ²Jónás imádkozott Istenéhez, az Úr hoz a hal gyomrában. ³Ezt mondta: Nyomorúságomban az Úrhoz kiáltottam, és ő meghallgatott engem. A halál torkából kiáltottam segítségért, és te meghallottad hangomat. ⁴Mélységbe dobtál, a tenger közepébe, és áradat vett körül. Minden habod és hullámod átcsapott fölöttem. ⁵Azt gondoltam, hogy eltaszítottál engem magad elől. Bárcsak újra megláthatnám szent templomodat! ⁶Már-már életemet fenyegette a víz, mélység és örvény vett körül, hínár fonódott a fejemre. ⁷Lesüllyedtem a hegyek alapjáig, örökre bezárult mögöttem a föld, de te kiemelted életemet a sírból, ó, Uram, Istenem! ⁸Amikor elcsüggedt a lelkem, az Úrra gondoltam, és imádságom eljutott hozzád, szent templomodba. ⁹Akik hitvány bálványokhoz ragaszkodnak, azok elhagyják jötevőjüket. ¹⁰De én hálaéneket zengve áldozok neked, és amit megfogadtam, teljesítem. Az Úrtól jön a szabadulás! ¹¹Az Úr pedig parancsot adott a halnak, és az kiköpte Jónást a szárazföldre. (Jón 2,1 – 11)

Ez így teljes képtelenség! – mondhatja az ember, és mondja is Jónás esetére, mert úgy menekült meg a vízbefúlástól, hogy egy nagy (cet)hal bekapta, és kivitte, kiköpte a partra. Ilyen nincs! Mert ha nem a vízben fullad meg, akkor a hal emésztőnedvei ölik meg a levegőtlenység mellett. Semmiféle valóságos, természetes vagy történeti alapja nincs ennek.

De nem is kell ilyet keresni, mivel Jónás könyve egy meseszerű elemekkel teleszőtt elbeszélés, ezért nem a történetisége, hanem az üzenete, mondanivalója a fontos. Az elbeszélés feltárja, hogy Jónás nem hallgatott Isten szavára, ezért jött a nagy vihar, ezért dobták a tengerbe, ezért került nyomorult, kilátástalan, reménytelen helyzetbe. És innen kiált az Úrhoz, de érdekes, hogy nem esedező, könyörgő szavakkal, hogy az Úr könyörüljön rajta, segítse meg, tekintsen rá, szabadítsa meg! Nem így tesz – ahogyan várnánk –, hanem hálaadó, Isten segítségét, szabadítását megköszönő szavakkal! Jónás tehát úgy viselkedik a hal gyomrában, emberileg kilátástalan helyzetében, mint akit Isten kimentett, megszabadított. Jónás az Istenben bízva, az Istenre tekintve teljesen reménytelen helyzetében, az abból kivezető út teljesen bizonyos meglétéről tesz tanúságot! Így vallja: „Nyomorúságomban az Úrhoz *kiáltottam*, és ő *meghallgatott* engem. A halál torkából kiáltottam segítségért, és te *meghallottad* hangomat. [...] Örökre bezárult mögöttem a föld, de te *kiemelted* életemet a sírból [...] Az Úrtól jön a szabadulás!” (Jón 2,3.7.10 – *kiemelés I. Z.*)

---

nem a történetisége, hanem az üzenete, mondanivalója a fontos.

---

reménytelen helyzetében, az abból kivezető út teljesen bizonyos meglétéről tesz tanúságot!

És valóban, Jónás esetén, az ő példáján látjuk meg, hogy az ő szabadulása nem akkor kezdődik, amikor a hal kiköpi őt a szárazföldre, hanem már akkor, amikor a hal elnyeli őt. Az Isten rendelte a halat Jónás megmentésére, és ezt a tényt vallja meg ő hálaimájában.

Jónás esetének elbeszélése valójában a Jézussal megtörtént események fényében nyeri el igazi, valódi jelentését és jelentőségét. Jézus Urunk maga mondja a farizeusok csodajelet kívánó, követelő kérdésére, hogy nekik nem adatik más jel, mint Jónás jele, mert ahogyan Jónás három nap volt a hal gyomrában, úgy lesz az Emberfia is a föld belsejében! (Vö. Mt 12,40).

Jónás esete tehát előképe annak az isteni akaratnak, amely Jézusban teljeseedik be

---

Jónás esete tehát előképe annak az isteni akaratnak, amely Jézusban teljeseedik be: az Isten Felkentjének, a Krisztusnak, aki ég és föld

fölkött uralkodik, az Isten Fiának, aki bennünket a bűn és a halál hatalmából megvált, meg kell halnia, de a harmadik napra fel kell támadnia, legyőzve a halált, az elmúlást. És ő feltámadt a harmadik napon!

Isten – Jónás esetén keresztül – már jó előre tudatja, hogy minek kell megtörténnie, hogy az ő Fiát, Jézust, akinek az ember bűne miatt meg kell halnia, a halál ugyan elnyeli, de a harmadik napra a halálnak vissza kell adnia, mert az örökké élő győz az elmúlás fölött!

Jónást a hal menti meg Isten akarata, rendelése alapján. Velünk is hasonló a helyzet. Az első ember, Ádám óta mi sem hallgatunk az Isten szavára, menekülünk, megfutamodunk előle. És ezért bennünket is elnyel az ár, a mély örvény, és mögöttünk is bezárul a föld. Az elmúlás, a halál réme fenyeget folyamatosan. De az Úr megszabadított, kiemelte az életünket a sírból – az

Isten Krisztusban már akkor megszabadított a halálból, amikor még meg sem születtünk erre a világra.

Úr feltámadt, valóban feltámadt! Az Isten Krisztusban már akkor megszabadított a halálból, amikor még meg sem születtünk erre a világra.

Most még sokszor olyan kilátástalannak tűnik az élet ebben a világban; most még a testi

szemünkkel nem látunk túl a halál és az elmúlás sötétségén, de Jónás példáján mi is megvállhatjuk, hogy a „hal” – görögül: ikthüsz, ami annyit jelent, hogy Jézus Krisztus Isten Fia Megváltó – a feltámadása által a mi életünket is kimentette a sírból! Ezért tied a hála és a dicséret, Urunk, örökkön-örökké, az Úrtól jön a szabadulás!

Krisztus feltámadt, valóban feltámadt, legyőzte a bűnt és a halált, vele, benne és általa miénk a szabadulás, az élet világossága. Hála és dicséret legyen a halálon győztes Krisztusnak örökké! Ámen.

Örömmel adjuk közre, hogy hamarosan megjelenik Ordass Lajos 1948-ban és 1956–57-ben írt Naplója Isó Gergely történész munkája nyomán. A könyv a Naplóhoz kapcsolódó annotált névmutatóval, olvasmányokkal és a Napló kalandos történetével egészül ki. Előrendelni már most lehet felelős kiadónk nevének és címének (lásd: borító első belső oldala).

Mienk a menny örökre. Rövid bepillantás Luther szabadságfogalmába 1. rész

„Kincset, életet, / Hitvest, gyermeket: / Mind elvehetik, / Mit ér ez önekik! / Mienk a menny örökre!” (EÉ 254) – énekeljük gyakran Luther jól ismert sorait, miközben talán nem is gondolunk arra, hogy ezekben a szavakban benne rejlik Luthernek a keresztyén ember szabadságáról való tanítása. Az tudniillik, hogy a keresztyén ember szabadon megtagadhatja önmagát és megválhat mindenétől, sőt akár az üldöztetést és a nyomorúságot is készségesen vállalhatja, minthogy ezek nem hatnak ki az ő Krisztusban elnyert, valódi szabadságának a megélésére. Minthogy pedig Luther maga is részese volt számos szorongó történésnek, ez a hitvallása emberi szempontból sem minősíthető hiteltelenné. Ötszáz évvel ezelőtt, 1520 decemberében rendezte sajtó alá jól ismert művét, az *Értekezés a keresztyén ember szabadságáról* című tanulmányt,¹ néhány hónappal később, 1521 tavaszán pedig éppen a keresztyén szabadság jegyében, ha szorongva is, de hitvallást kellett tennie az evangélium igazsága mellett a worms-i birodalmi gyűlésen.

Érdemes volna persze részletesebben is foglalkozni azzal, hogy mi a jelentősége a szabadság fogalmának Luther teológiájában, illetve hogy hol helyezkedik el az ő szabadságértelmezése a teológiatörténetben, ám erre jelen keretek között aligha vállalkozhatunk. Itt csak megemlítjük, hogy Luther ebben a tekintetben is azt a markáns, leginkább Pál apostol és Ágoston nevével fémjelvezhető vonulatot képviselte, amely szerint az ember valódi szabadsága Krisztusban valósul meg, és ez az állapot egyszersmind keretet is alkot a szabadsága körül. Vagyis a keresztyén ember szabadsága nem valamitől, hanem valamire és valamiért való szabadság, nem anarchista öntörvényűség, hanem Krisztus kegyelmi munkája. Különösen érdekes volna továbbgondolni mindezt annak tükrében, hogy mai világunk egyik legnagyobb veszedelme éppen az a parttalan szabadosság, amely minden rendet, de ezzel együtt minden értéket is megkérdőjelez, és a szabadságnak elnevezett öntörvényűséget teszi az egyedül elfogadható értékévé.

Izgalmas végiggondolni a szabadság és Luther kapcsolatának az utóéletét is. Saját hazájában Luthert a romantika korában – ami egybeesik az egységes német állam vágyának felszínre törésével – előszeretettel tekintették egyfajta szabadsághősnek, aki a német nemzeti szabadság érdekében szállt szembe a római zsarnoksággal. Mondanunk sem kell, hogy ez mély anakronizmus. Ugyanakkor a marxista háttérű Erich Fromm egyenesen azzal vádolja Luthert, hogy

---

ezek nem hatnak ki az ő Krisztusban elnyert, valódi szabadságának a megélésére.

Izgalmas végiggondolni a szabadság és Luther kapcsolatának az utóéletét is.

---

1 Pröhle Károly magyar fordításában olvasható: Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 2. köt. *Felelőség az egyházért*. Budapest, 2017, Luther Kiadó, 339–377.

a teológiája nem egyéb, mint az önnön szabadságától megriadó embernek az Isten hatalma alá húzódása, és hogy e mögött Luthernek a saját szigorú apjától való szorongása állt.² Ezt a véleményt nem is érdemes minősíteni. Minthogy Luther, bár szorgalmazta a jobbágyokon esett sérelmek orvoslását, a véres lázadás idején azonban a rendet helyreállító nemesség mellé állt, a mindenben osztályharcot látó és mindent egy ködös fejlődés jegyében szemlélő marxista történeti iskola a szabadság ellenségének tekintette őt – szemben azzal a Thomas Münzerrel, aki maga is a vérengzések egyik vezetője volt. Sajnálatos, hogy ez a felfogás mindmáig erősen tartja magát a továbbra is erősen marxista meghatározottságú egyetemi berkekben.

Ennél a pontnál azonban kénytelenek vagyunk megálljt parancsolni magunknak, és ráfordulni szűkebben vett témánkra. Ötféle megközelítésben vizsgáljuk meg Luthernek a szabadsággal való kapcsolatát. Elsőként magáról a keresztyén szabadságról írt szavait fogjuk megismerni,

majd az eredendő bűn és a szabadság kérdését elemezzük, ezt követően megismerkedünk az *adiaforonproblémával*, végül pedig körüljárjuk Luthernek az egyház, illetve a társadalom szabadságáról vallott felfogását. Mindezt magától

Ötféle megközelítésben vizsgáljuk meg Luthernek a szabadsággal való kapcsolatát.

értetődően számos, tőle vett idézettel illusztráljuk, amelyek alapján talán némi képet kaphatunk arról, hogy mit is jelent a mi szabadságunk a lutheri tanítás tükrében.

Szabadság a hitben

Ha Luthernek a szabadsággal kapcsolatos tanítását kutatjuk, az egyik sarokpont, amely mellett nem szabad elmennünk, az a latin és német nyelven párhuzamosan fogalmazott tanulmánya, amelyet 1520 végén egyfajta diplomatikus gesztusként a pápának ajánlott. Ez az írás az *Értekezés a keresztyén ember szabadságáról*, amely az említett ajánlás szerint „tartalmára nézve a keresztyén élet sűrített összegezése”.³ Itt Luther kiindulópontként két, látszólag egymásnak ellentmondó tételt fogalmaz meg: „A keresztyén ember szabad ura mindennek, és nincs alávetve senkinek.

A keresztyén ember készsége szolgája mindennek, és alá van vetve mindenkinek.”⁴

Hogyan lehet feloldani ezt a – Luther teológiájára egyébiránt olyannyira jellemző – paradoxont? Az ember természete kettős: lelki és testi. A lelki ember az, aki szabaddá válik mindentől, mégpedig a hite által. A keresztyén embernek ezt a hitbeli szabadságát pedig semmiféle külső dolog, szertartás, kegyes szokás vagy önmegtartóztatás nem képes megszerezni vagy biztosítani, egyedül az ige, amely értésünkre adja, hogy Krisztus keresztyéjé révén megszabadultunk a kárhozattól és Isten haragjától.

2 Fromm, Erich: *Menekülés a szabadság elől*. Budapest, 2002, Napvilág Kiadó, 53–66.

3 Masznyik E. – Pröhle K. – Virág J. ford. X. Leó pápának. In Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 7. köt. *Levelek*. Budapest, 2013, Luther Kiadó, 204. 343. sz.

4 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 346.

Hogy a hitet jól értsük, ahhoz megfelelően kell értelmeznünk Isten ígését. Ennek a lutheri narratíva szerint az egyik kulcsa a törvény és az evangélium megkülönböztetése, amelyek közül az előbbi önmagában nem vezet semmi jóra: „De meg kell jegyeznünk, hogy Isten egész Írása két részre oszlik: parancsolatokra és ígéretekre. A parancsolatok tanítják ugyan a jót, de ezzel még nem történik meg, amit tanítanak. Megmutatják ugyanis, mit kellene tennünk, de erőt megtételükhöz nem adnak. Ellenben arra rendeltettek, hogy az embernek megmutassák önmagát, hogy így felismerje saját tehetetlenségét, és reményét veszítse erejére nézve.”⁵ A törvény tehát nem tesz egyebet, mint megsemmisíti az ember szabadságát, és megkötözött nyomorultként mutatja be őt önmagának. Ezen a komor háttéren ragyog fel az evangélium, amely azt nevezi a törvény teljesítésének, hogy „higgy Krisztusban, akiben neked Isten kegyelmet, igazságot, békét, szabadságot és minden mást ígér: ha hiszel, megkapod, ha nem hiszel, nélkülölsz.”⁶ Így nyeri el az ember a szabadságát anélkül, hogy ezért ő bármit is képes volna tenni: „Ez tehát a keresztény szabadság: a mi hitünk. Ez pedig nem azt jelenti, hogy tétlenkedjünk vagy gonoszul éljünk, hanem azt, hogy nincs senkinek szüksége törvényre vagy cselekedetekre megigazulásához és üdvösségéhez.”⁷

A hit egyben azt is jelenti, hogy mindenek felett tiszteljük Istent, és igaznak tekintjük őt. Ennek különösen akkor van jelentősége, amikor Istennek olyan cselekvéseivel találkozunk, amelyeket nem vagyunk képesek megérteni vagy megfejtetni. Ám aki hisz Istenben, az az ő „ígéreteihez ragaszkodva nem kételkedik abban, hogy ő igaz, igazságos és bölcs, mindent legjobban cselekszik, tervez és intéz.”⁸ Mindez azonban megfordítva is fennáll: „Ha pedig Isten látja, hogy igaznak tartjuk őt, és szívünk hitével olyan tiszteletben részesítjük, amilyenre ő méltó, akkor viszont ő is megtisztel minket azzal, hogy minket is igaznak és igazságosnak ítél ezért a hitért.”⁹

Ám ez a hit nem a mi érdemünk, hanem Istentől kapott ajándék! Luther a korabeli misztikus teológiára jellemző fogalomkészlettel élve úgy mutatja ezt be, hogy hangsúlyozza Krisztus és a lelki, hívó ember egységét, mégpedig a Szentírásban is gyakran alkalmazott kép, a házasság segítségével: „Krisztus tele van kegyelemmel, étellel és üdvösséggel, a lélek tele van bűnökkel, halállal és kárhozattal. Mármost közbejön a hit, és az történik, hogy Krisztusé a bűn, a halál és a pokol, a léleké pedig a kegyelem, az élet és az üdvösség. Mert ha ő a vőlegény, kell, hogy egyúttal vállalja azt, ami a menyasszonyé, viszont ami a magáé, abban részesítse menyasszonyát.”¹⁰

Ez tehát a keresztény szabadság: a mi hitünk.

5 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 349.

6 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 350.

7 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 351.

8 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 352.

9 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 352.

10 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 353.

Krisztus pedig az ószövetségi jövendölések szerint nem más, mint király és pap, így tehát sajátos értelemben a keresztyén ember is azzá válik (vö. 1Pt 2,9)!

A lutheri paradox teológiai látás szerint a hívő embernek ez a királysága nem kevesebbet jelent, mint hogy ő „hite által annyira felmagasztaltatott minden fölé, hogy lelki hatalommal teljesen ura mindannak, úgyhogy egyetlenegy dolog sem tud neki bármiképpen ártani, sőt neki alávetve, minden kénytelen őt szolgálni az ő üdvösségére.”¹¹ Minden, beleértve még a hitéért elszenvedett üldözést is, hiszen „mindennel csak nyerhetek üdvösségem szempontjából, annyira, hogy a keresztség és a halál kénytelen engem szolgálni üdvösségemre.”¹² Döntő fordulat ez

Döntő fordulat ez a középkori teológiához és kegyességhez képest,

a középkori teológiához és kegyességhez képest, hiszen abban a szenvedés és az üldöztetés legfeljebb azt jelentette, hogy a hívő ember áldozatot vállal Isten országának ügyéért – sőt, felajánlja ebbéli szenvedéseit Istennek! –, és ez

a készsége érdemként számíttatik be neki. Luther szerint azonban a szenvedés és az üldöztetés egyenesen ajándék, amely könnyeken és fájdalmakon keresztül is az üdvösségünket szolgálja (vö. Mt 5,10–12).

A hívő ember papsága pedig nem egyéb, mint amit ma egyetemes papságnak nevezünk, és aminek révén „méltók vagyunk arra, hogy Isten előtt megjelenjünk, másokért imádkozzunk, és egymást az Isten dolgai felől tanítsuk.”¹³ A korban azért volt ez annyira hangsúlyos – és sokak szemében megbotránkozató –, mert a papi hivatást az egyház minden más hivatás fölé emelte, noha annak lényege nem a felszabadító hitet munkáló evangélium hirdetése volt, hanem az ember cselekvésének, érdemeket remélő igyekezetének a felserkentése. Így jutunk vissza az ígérez, amelyet Luther kritikája szerint a kortársak hamisan hirdettek, minthogy Krisztust leginkább csak példaképként állították az egyház népe elé, illetve megpróbálták az emberi érzelmekre hatni, pedig Krisztust „úgy kell prédikálni, hogy iránta hit ébredjen, amely szerint nemcsak van Krisztus, hanem érted és értem van Krisztus”.¹⁴

Így mutatja be Luther a keresztyén ember szabadságát. Ugyanakkor ez a szabadság szolgásgátot is jelent a másik oldalról nézve: és ebben a vonatkozásban kerül sor a cselekedetek helyének meghatározására. A hitből való megigazulás tanításának első és hosszú ideig rendíthetetlenül felszínen tartott kritikája ugyanis az volt, hogy a lutheri teológia ellene van a jó cselekedeteknek. Erről természetesen szó sincs, minthogy a hit által szabadabbá lett belső ember egyben testi, külső ember is, akinek még hátra van a beteljesedés, tehát „a földön marad ebben a halandó életben, amelyben szükséges, hogy saját testén uralkodjék és emberekkel társalkodjék.”¹⁵ Ebben a helyzetben pedig szükség van a jó cselekedetekre, amelyekkel az ember fegyelmezheti

11 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 355.

12 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 356.

13 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 356.

14 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 358.

15 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 359.

magát, azaz „a testet böjttel, virrasztással, munkával és más mérsékelt fegyelemmel gyakorolja, és a léleknek alávesse, hogy engedelmeskedjék a belső embernek és a hitnek”.¹⁶ Hiszen ha a keresztyén ember lelke a hit által szabad, és mindenben uralkodik, akkor a saját külső emberén is uralkodik: ennek módja pedig az önfegyelem, vagyis a kegyes és jó cselekedetek gyakorlása. Ezért kellett Ádámnak is munkálkodnia az Éden kertjében, hogy ne tétlenkedjék (1Móz 2,15).

Csakhogy óvakodnunk kell attól, hogy az ilyen cselekedeteket önmagukban gondoljuk értékeseknek és érdemszerzőknek, és azzal áltassuk magunkat, hogy ezek révén olyan gesztust tudunk gyakorolni Isten felé, amellyel kieszközöljük a megigazulást és az üdvösséget. Jó cselekedeteink ugyanis sohasem megelőzik, hanem mindig csak követik Isten cselekvését, tudniillik azt, hogy ő a hitünk által megigazított bennünket. Ha ez megtörtént, akkor lesznek a cselekedeteink is igazak, és nem fordítva, hogy a jó cselekedeteink fejében nyerjük el az Isten előtti igazságot. A Luther korabeli fősodratú teológia ez utóbbit tanította, visszatérítve ezzel az egyház népét a Krisztus keresztye által megítélt és összezúzott farizeusi kegyességhez, és az azzal járó nyugtalansághoz és bizonytalansághoz az üdvösséget illetően (vö. Gal 5,4). Ezzel szemben Luther megtalálja a cselekedetek valós helyét a teológiai rendszerben: „A cselekedetek ugyanis nem tesznek hívővé, tehát igazzá sem. Ellenben ahogyan a hit tesz hívővé és igazzá, úgy a cselekedeteket is a hit teszi jóvá.”¹⁷ A jó cselekedetekre szükség van, de ha valaki érdemszerző voltukban bizakodik, akkor „csak látszatra tűnnek jóknak, igazában pedig nem jők, mert megcsalják önmagukat, és megcsalnak másokat”.¹⁸

A jó cselekedetekre annál is inkább szükség van, mivel a külsőleg mindenki szolgálatába állított, noha belsőleg mindentől szabad keresztyén embernek az élethivatásához szervesen hozzátartozik felebarátainak a szolgálata is. Luther ebben a vonatkozásban is megtalálja a jó cselekedeteknek a helyét: „Az ember ugyanis nem egyedül, önmagáért él ebben a halandó testben, hogy érte cselekedjék, hanem minden emberért is a földön, sőt kizárólag másokért él, és nem önmagáért. [...]”

Ezért minden cselekedetnél azzal a meggyőződéssel kell áthatva lennie, és egyedül arra kell tekintenie, hogy másoknak használjon és szolgáljon mindazzal, amit tesz, semmi mást nem tartva szem előtt, mint embertársa szükségét és javát.”¹⁹ Ezzel a cselekedeteket megfelelően értékelő és értelmező Luther ugyanazt állítja, mint Pál, tudniillik hogy „aki a másikat szereti, betöltötte a törvényt.” (Róm 13,8) A keresztyén ember minden felett uralkodó szabadsága azt is jelenti tehát, hogy ő „olyan gazdag, hogy minden cselekedete és egész élete szabaddá válhat arra, hogy embertársának önkéntes jósággal szolgáljon, és vele jót tegyen.”²⁰

Ennek példaként hozza Luther Pál jól ismert Krisztus-himnuszának első felét, amelyben az apostol Krisztus kiüresítéséről és engedelmességéről énekel (Fil 2,5–8). Krisztus ugyanis ezt a megalázkodást „értünk tette, hogy nekünk szolgáljon, és miénk legyen minden, amit ezzel a

16 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 359.

17 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 362.

18 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 364.

19 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 365–366.

20 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 366.

szolga képével megszerzett.”²¹ Ez aztán alapvetően határozza meg az önmagát kiüresítő és a kereszten mindhalálíg engedelmes Krisztus által szabaddá tett keresztyén ember pályáját. Luther itt ismét a misztikus teológia hangulatát vetíti ki, ám egészen más éllel. Azt mondja ugyanis, hogy Krisztus mindenkinek szolgáló alázata nyomán „nekünk is önzetlenül kell segítenünk a mi embertársunknak, testünkkel és annak cselekedeteivel, és mindenkinek a másik számára mintegy Krisztussá kell lennie, hogy egymás Krisztusává legyünk, és mindenkiért magává Krisztussá, vagyis igazi keresztényekké.”²²

A Krisztussal való egyesülésünk tehát nemcsak a hitben – mint fentebb láttuk –, de a cselekedetekben is végbemegy, csakhogy ennek mindkét esetben Krisztustól felénk mutat az iránya, nem pedig tőlünk Krisztus felé. Sőt, a keresztyén ember azért válik embertársainak készséges és alázatos szolgájává, mert Krisztus a kereszten az ő készséges és alázatos szolgája lett, felszabadítva őt mások szolgálatára: „Befejezzük tehát azzal, hogy a keresztény ember nem él önmagában, hanem Krisztusban és embertársában. Egyébként pedig nem volna keresztény. Krisztusban él hit által, embertársaiban szeretet által. Hit által felemelkedik önmaga fölé Istenbe, szeretet által ismét leszáll önmaga alá embertársába, mégis mindig megmarad Istenben és a szeretetében.”²³

Szabadság a szolgaságban

A szabadság kérdéskörének teológiai interpretációjában kiemelt szerepe van az emberi akarat szabadságáról vagy szolgaságáról folytatott vitának, amely Luther korában már ezer éves múltra tekintett vissza. Maga Luther markáns álláspontot képviselt ebben a kérdésben. A korabeli egyház viszont ezzel szembehelyezkedve éppenséggel egy rejtetten pelagiánus tanítást képviselt, amelyben az Isten kegyelmével együttműködni kész emberi akarat legalábbis részben szabad tényezőként szerepelt.

Luther akkor volt kénytelen részletesen megfogalmazni az akarat szolgaságáról vallott tanítását, amikor 1524-ben Rotterdami Erasmus megjelentette a szabad akaratról szóló könyvét.²⁴ Luther erre válaszolt a következő évben *A szolgai akarat* című írásával,²⁵ amelyben ízekre szedi nemcsak a németalföldi humanista néhol meglehetősen bizonytalan és zavaros állításait, de az emberi döntést és akaratot az Isten kegyelme mellé odaerőltető egész korabeli dogmatikát is.²⁶

21 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 367.

22 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 368.

23 Pröhle K. ford. In *LVM* 2. köt. (1. jz.), 372.

24 Magyarul Rokay Zoltán fordításában olvasható. Rotterdami Erasmus: *A szabad döntésről*. 2. jav. kiad. Budapest, 2005, Jel.

25 Magyarul Jakabné Csizmazia Eszter – Weltler Ödön – Weltler Sándor fordításában olvasható. Luther Márton: *A szolgai akarat*. 2. jav. kiad. Budapest, 2006, Magyarországi Luther Szövetség. /Magyar Luther Könyvek, 11./

26 Hogy az ókor végén elkezdődött pelagiánus vita mennyire nincs lezárva mindmáig, azt jól mutatja, hogy még a XX. század közepén hódító evangelizációs mozgalom teológiai alapsémájában is hangsúlyos része van annak a motívumnak, hogy Krisztus a kereszten megszerezte nekünk a bűnbocsánatot és az üdvösséget, amely azonban

Mindenekelőtt azt kell látnunk, hogy az emberi akarat természetéről folytatott vita nem holmi öncélú filozofálgatás, hanem a keresztyén hit lényegét érintő kérdés. Tudniillik ha Krisztus keresztyén és az ő bűnbocsátó hatalmát nekünk ajándékozó, a Szentlélek által munkált kegyelmen kívül a megigazulásban a mi akaratunknak is lenne valamennyi szerepe, akkor Krisztus személye feleslegessé válna, „mintha a keresztyén kegyesség Krisztus nélkül egyáltalán létezhetne, s elég volna Istent, aki természeténél fogva maga a legfőbb Jóság, minden erőnkkel dicsérni.”²⁷ Viszont Krisztus helyett a saját akaratunk szabadságában bízni „semmi egyéb – mivel a sátán lovagol rajta! –, mint a törvényt betöltő kegyelem és Lélek visszautasítása.”²⁸ Ha feltételezzük azt, hogy az ember a maga akaratával – akár Isten cselekvésével együttműködve – képes megragadni a mennyei igazságot, akkor joggal mondhatnánk: „Milyen dőre volt Krisztus, hogy vérenek árán a számunkra felesleges lelket megvásárolta, hogy annak a törvénynek a megtartására készítsen fel minket, amely természetünknel fogva már úgymint a miénk!”²⁹

Továbbá: ha nem értjük jól az akarat szabadságának kérdését, akkor elveszítjük a helyes önismeretet is. Hiszen Isten megigazító kegyelme csak azoknak jelent bármit is, akik annyira megalázkodtak előtte, hogy „teljes kétségbeesésükben feladták már magukat”.³⁰ Ne téveszszük szemünk elől azt a körülményt, hogy Luther itt nemcsak a fősodratú teológia pelagiánus színezetű tanításával, de egy humanistával is viaskodik, márpedig a reneszánsz humanizmus eszmetörténeti előfutára volt annak a felvilágosodásnak, amely végül ledöntötte Istent az oltárról, és az embert ültette a helyére, ami máig tartó káros eredményezett mind az emberi önazonosságunkban, mind külső életünkben! Pedig az ember számára létszükséglet, hogy a megigazulás vonatkozásában is pontosan annak lássa önmagát: „Ameddig nincs meggyőződve arról, hogy üdvössége érdekében a legcsekélyebbet sem teheti, addig bízik önmagában, nem esik kétségbe, és képtelen Isten előtt megalázkodni, mindig valamiféle helyet, időt és lehetőséget igényel, remél és kíván, amelyek által végül is üdvözülhet. Aki azonban nem kételkedik abban, hogy minden Isten akaratától függ, az teljesen kétségbeesik önmaga miatt, nem próbálkozik, hanem egyedül a cselekvő Istenre vár, mert tudja, hogy így van közelebb a kegyelemhez, és ezért menekül meg.”³¹ Az ember akarata – Ágoston példája szerint – teherhordó állatra hasonlít, amelyet Isten és az ördög egyaránt vezetni akar: „Nincs szabad választása, hogy a kettő közül melyikhez fusson, és melyiket keresse meg, mert maguk a »lovasok« küzdenek azért,

---

csak akkor jelent bármit is ránk nézve, ha mi erre rábólintunk, a döntésünkkel elfogadjuk a felkínált kegyelmet, és ezzel mintegy hitelesítjük Krisztus értünk elvégzett váltságművét. Mindez éppen azt mutatja, hogy az embert a bűntől gyökeresen megrottont szíve folyamatosan arrafelé tereli, hogy elhiggye: Krisztus mellett legalább egy kis részben neki is van szerepe a megigazulásában.

27 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgálai akarat...* (25. jz.), 27.

28 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgálai akarat...* (25. jz.), 136.

29 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgálai akarat...* (25. jz.), 121.

30 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgálai akarat...* (25. jz.), 53.

31 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgálai akarat...* (25. jz.), 54.

hogy foglyul ejtsék és birtokba vegyék.”³² Ha önmagunknak szabadságot tulajdonítanánk, akkor „semmivel sem tennénk kevesebbet annál, minthogy egyenesen istenséget tulajdonítunk neki, ez pedig akkora istenkáromlás, amelynél nagyobb nem létezik a világon.”³³

Az ember akaratának szolgaságát persze nem szabad összetéveszteni semmiféle determinizmussal: sem azzal, hogy az ember élete előre „meg van írva” például a „sors könyvében”, sem azzal, hogy akaratlan bábok volnánk Isten kezében; de még a Kálvin-féle eleve elrendelés gondolatával sem, amely szintén Krisztus személyét és keresztségének erejét csorbítja meg. Mert-hogy mégis létezik az akaratunknak egy bizonyos szabadsága, csakhogy az „nem irányulhat a felettünk való dolgokra, csak az alattunk valókra.”³⁴ A fogalmazás talán emlékeztet a középkori skolasztika által olyannyira kedvelt arisztotelészi filozófia klasszikus hierarchiájára, ám természetesen egészen másról van szó. Erasmus ezzel kapcsolatban Sirák fiának könyvére hivatkozik: „Módodban áll, hogy megtartsd a parancsokat, hogy hűséges légy, megvan a hatalmad. [...] Az ember előtt ott az élet és a halál, megadatik neki, amit választ magának.” (Sir 15,15.17) Ez a könyv nem része a Szentírásnak, csupán a középkorban használt latin Bibliában, a Vulgatában volt olvasható, ám ugyanezzel a gondolattal találkozunk az Ószövetségben is (5Móz 30,15). Azt azonban éppen Luther révén tudjuk, hogy „minden törvényről szóló igében a bűn jelenik meg, miközben teendőinket hangsúlyozza.”³⁵ Nem valódi választásról van szó tehát, hanem kétféle akarat megkülönböztetéséről, amely Luther szerint olyan, mintha az ember egyszerre élne két birodalomban: „Az elsőben minden saját akarata és elképzelése szerint történik, függetlenül Isten parancsolatától és törvényétől, nevezetesen az ember uralma alá rendelt földi dolgokban. Itt az ember uralkodik, ezek felett szabadon rendelkezik. Nem mintha Isten magára hagyná – hiszen ő minden dologban közreműködik –, de itt szabad teret enged az embernek, hogy ügyeit a saját elgondolása szerint intézze. [...] Ezzel szemben a másik birodalomban az ember nem hagyatkozhat szabad akaratára, hanem Isten akarata és terve vezeti, mert ahogyan az ember saját birodalmában minden más akartól függetlenül cselekszik, ugyanúgy az Isten országában Isten törvénye érvényesül, minden emberi elképzeléstől függetlenül.”³⁶

Hogy mennyire nem öncélú filozofálgatásról van itt szó, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Luther a szabad akartól eljut az igaz és hamis istenismeret kérdéséhez. Isten titokzatosan bölcs és hatalmas, és cselekvése elrejtőzik az emberi értelem elől: „Ő az Isten, akinek akarata semmiféle indoklásra vagy igazolásra nem szorul, semmilyen szabálynak vagy mércének nem vethető alá, mivel nincsen semmi vele egyenrangú és fölötte való. Minden dolognak ő, az Isten a mértéke!”³⁷ Aki a saját szabad akaratában és döntéseiben bízunk, az olyan, mint Arisztotelész:

32 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgáló akarat...* (25. jz.), 57.

33 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgáló akarat...* (25. jz.), 59.

34 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgáló akarat...* (25. jz.), 60.

35 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgáló akarat...* (25. jz.), 117.

36 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgáló akarat...* (25. jz.), 99–100.

37 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgáló akarat...* (25. jz.), 157–158.

szerinte ugyanis Isten csak „szendereg, és hagyja, hogy az emberek tetszésük szerint éljenek vagy visszaéljenek jóságával és hatalmával.”³⁸ Lám, máris itt áll előttünk napjaink egyik meghatározó tévhitét, amely gyakran még a szószékekre is fellopózik, hogy elhomályosítsa Isten érthetetlen és felfoghatatlan, titokzatos hatalmát, és mellette legalább egy kis részt adjon az embernek! Mindez pedig az üdvösséget veszélyeztető torzuláshoz vezet, hiszen az ilyen ember nem akar tudni Istenről: „Nincs gondja Istenre, és nem keresi azt, ami az Istené. Sokkal inkább kívánja saját hatalmát és dicsőségét, önmaga cselekedeteit és tudományát, röviden: a maga birodalmát!”³⁹ Az ilyen ember ugyan szabadnak képzelheti magát, mégis Isten ítéletével kell számolnia, amely végül gúzsba köti őt: „Ezért gyűlöli a világ Isten szent evangéliumát! Mivel az evangélium által megjelenik az erősebb, aki e világ palotáinak urait legyőzi, és kárhozatba viszi azokat a kívánságokat, melyek az ember dicsőségét, gazdagságát, igazságát és bölcsességét szolgálták, egyszóval mindent, amiben az emberek bíznak. Az istenteleneknek ez a bosszantása, amikor Isten éppen az ellenkezőjét mondja és cselekszi annak, amit ők kívánnak – ez a megkeményítés a megkeményedés!”⁴⁰

Mint jeleztük, napjaink tévhitét is az, amely igyekszik elfedni Isten valódi – érthetetlen és kikutathatatlan – lényegét, és felváltani azt egy jól érthető, kiszámítható, nekünk kedvező, összességében azonban kilúgozott istenképpel. Szívesen alkotunk magunknak olyan Istent, aki nem képes büntetni, hanem minden esetben csak elfogad, igazol és támogat bennünket. Luther azonban nem engedi, hogy ebben a tévhitben ringassuk magunkat. Komolyan számol a bűn valóságával, amikor kijelenti, hogy „a bennünk munkálkodó Isten eltűri ugyan a gonoszt, de ez nem az Isten vétke, hanem a mi bűnünk következménye.”⁴¹ Másfelől ugyanennyire komolyan veszi a kegyelem és az ítélet emberi értelem felől megközelíthetetlen logikátlanságát is: „Ha neked tetszik, amikor Isten érdemteleneket megkoronáz, úgy az se lehet tetszések ellenére, ha az arra rá nem szolgálókat kárhozhatja. Ha ugyanis ott igazságos, itt miért ne lenne az? [...] Ott is, itt is érthetetlen és igazságtalan az emberek szemében, de igazságos és igaz önmagában.”⁴² Ha a magunk akaratában, teljesítményében és erejében bízunk, Isten kegyelme elől zárjuk el az utat, hiszen nem kérünk az ő uralmából, hanem a magunkét próbáljuk órá húzni, ami persze eleve sikertelen vállalkozás.

Ehelyett Isten irgalmára kell vetnünk a tekintetünket: „Ezért itt Istent félünk és tisztelnünk kell, mint aki legnagyobb kegyelmét azokon mutatja meg, akiket megigazít és megment, holott egyáltalán nem érdemelték meg. Végül is valamit át kell engednünk isteni bölcsességének, hogy hihessük: ő ott is igazságos, ahol látszólag igazságtalannak tűnik a számunkra.”⁴³ *(folytatjuk)*

38 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgálai akarat...* (25. jz.), 148.

39 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgálai akarat...* (25. jz.), 154.

40 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgálai akarat...* (25. jz.), 154.

41 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgálai akarat...* (25. jz.), 155.

42 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgálai akarat...* (25. jz.), 183.

43 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. ford. Luther: *A szolgálai akarat...* (25. jz.), 261.

Háború vagy béke? Fegyver és erőszakmentesség, honvédelem és felebaráti szeretet, katonai szolgálat és keresztyénség 2. rész

4.2. A lutheri reformáció

A köztudatban élő hamis sztereotípiával szemben a lutheri reformáció semmiben nem tanított újat, hanem éppenséggel következetesen ragaszkodott a Szentírás kinyilatkoztatásán alapuló, másfélezer esztendőes keresztyén tradícióhoz, azokon a területeken is, amelyekben az egyház a korábbi évszázadokban eltért ettől, illetve amelyekről a XVI. század egyéb keresztyén irányzatai – reformátusok, újrakeresztelők – eltérő tanítást fogalmaztak meg. Természetes módon elmondható ez az erőszakmentesség kérdéséről is. A Szentírással egybehangzóan Luther azt tanítja, hogy az emberi közösségben kétféle kormányzás valósul meg. Az elsőnek az evangélium az alapja, ez tehát lelki kormányzás, amely azonban csak a hívők között valósulhat meg, és nem a testi, külső dolgokra, hanem egyedül a lelki üdvösségre vonatkozik. A másik, a törvény által történő kormányzás a világi hatóság feladata, amelynek léte és működése – szemben a korban változatosan burjánzó újrakeresztelő mozgalmak állításával – Istennek tetsző, és az ő akaratából történik. Ennek az isteni akarat révén megvalósuló rendnek a keresztyének is alá vannak vetve, minden joggal és kötelezettséggel együtt. Ebben az értelemben nyilatkozik Melancthon az ágostai hitvallásban a hívők és a világi dolgok viszonyáról (16,2): „[...] a keresztyéneknek szabad hivatalt viselniük, bíraskodniuk, császári és más, érvényben levő törvények szerint ítélezniük, jogos halálos ítéleteket hozniuk, jogos háborút viselniük [*iure bellare*], katonáskodniuk [*militare*], törvényes szerződést kötniük, saját tulajdonnal rendelkezniük, a hatóságok kívánságára esküt tenniük, házasodniuk és férjhez menniük.”¹

E megfogalmazással a lutheri reformáció éppenséggel a gyakran Lutherre hivatkozó újrakeresztelőkkel szemben foglal állást, akik szerint a hívő emberek semmiféle módon nem működhetnek együtt a „bűnös” evilági kormányzattal.

Luther az erőszaktól való tartózkodást a keresztyén tradíció természetes részének tekinti, mint ahogyan azt is, hogy az Isten által rendelt világi felsőbbségnek viszont joga van az erőszakot is alkalmaznia a rend fenntartása és az emberek megvédése érdekében. *A nagy kátéban* éppen ezért így magyarázza az ötödik parancsolatot: „Isten tehát ebben a parancsolatban tiltja mindenkinek, hogy haragudjék, csak azoknak nem, akik – mint mondtuk – Isten helyettesei, vagyis a szülőknek és a felsőbbségnek. Mert Istent és helyetteseit megilleti az a jog, hogy haragudjanak, korholjanak és büntessenek, éppen azok miatt, akik ezt a parancsolatot és a többi megszegik.”²

---

1 Bódi E. – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás*. Budapest, 2008, Luther Kiadó, 30. /Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai, 2./

2 Pröhle K. ford. *Luther Márton négy hitvallása. A keresztyén ember szabadságáról, A kis káté, A nagy káté, A keresztyén hit főtételei*. Budapest, 1983, A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 160.

Vagyis a szeretet az emberek között abban kell, hogy megnyilvánuljon, hogy még csak haragot sem érzünk egymás iránt. A törvényes hatóságok pedig éppen ennek érdekében akár az erőszak eszközéhez is nyúlhatnak, hiszen a bűnös ember alapvetően alkalmatlan arra, hogy a szeretetet teljes mértékben megvalósítsa.

Ezért aztán a véres és tragikus németországi parasztháború idején Luther jó lelkiismerettel és igaz keresztyén meggyőződéssel tudja felszólítani a törvényes rendet képviselő felsőbbiséget arra, hogy akár vérengzéssel is, de teremtsen rendet, hogy elejét vegye a további pusztításnak. Miután a lázongó jobbágyokat és a hatalmával gyakran visszaélő nemességet is eredménytelenül intette békességre és kölcsönös belátásra, végül az 1525-ben írt *A gyilkos és rabló parasztszembandák ellen* című – az utóbbi években sajnálatos módon oly gyakran félreértett – írásában így fogalmaz: „Elsőben a felsőbbiséget, amelyik teheti és akarja, nem akarom eltiltani, hogy ezeket a parasztokat üsse és büntesse anélkül, hogy előbb az ehhez való jogot vagy engedélyt megkapta volna, még ha nem is tűri az evangéliomot. Mert ehhez alapos joga van, mert a parasztok többé nem az evangéliomért küzdenek, hanem egész nyilvánosan lettek hűtelen, esküszegő, engedetlen, izgató gyilkosok, rablók s istenkáromlók, akiket még pogány hatóságnak is jogában s hatalmában áll; sőt köteles büntetni az ily csőcseléket.”³

Nem öncélú vérengzésről, nem az ötödik parancsolat figyelmen kívül hagyásáról van tehát szó, hanem arról, hogy a kialakult helyzetben – mint fentebb jeleztük: Luther azt is kijelenti, hogy ebben maga a nemesség is vétkes! – a törvényes hatóság kénytelen erőszakkal fellépni a lázadókkal szemben, hogy meggátolja a további borzalmakat. Ez az a fajta jogos háború, amelyben részt venni nem bűn, hanem egyenesen Isten akarata szerint való, még ha a katona hivatásának gyakorlása közben kénytelen vért is ontani.

Éppen ebben az időszakban Luther külön a katonai hivatásról is írt egy tanulmányt. Az 1526-ban megjelent *A katonai hivatásról* című írásában feltett kérdésre („Lehet-e üdvösséges a katonák hivatása is?”) felelve mindjárt az elején kijelenti, hogy a katonai hivatás nem áll ellentétben Isten akaratával, sőt, nagyon is belesimul abba: „[...] magában véve helyes és isteni, de arra kell ügyelni, hogy a katonaszemély is arravaló és derékas legyen, amint ezt a következőkben hallani fogjuk.”⁴

Luther külön a katonai hivatásról is írt egy tanulmányt.

Ugyanez elmondható magáról a háborúról is, amelyet Luther egyébként a fájdalmas orvosi beavatkozáshoz hasonlít. A jogos háború célja mindig az, hogy megszűnjön a harc, a törvénytelenség, a vérontás: „Mi más a háború, mint az igazságtalanságnak és gonoszságnak megtorlása? Miért háborúskodnak emberek, ha csak nem azért, hogy békesség és engedelmesség legyen?

3 Mayer E. ford. Masznyik Endre (szerk.): *D. Luther Márton művei. A reformáció négyszázados fordulójának örömmünnepére és emlékeztetére.* 4. köt. Budapest–Pozsony, 1908, Luther-Társaság, 254.

4 Márton J. ford. Masznyik Endre (szerk.): *D. Luther Márton művei. A reformáció négyszázados fordulójának örömmünnepére és emlékeztetére.* 5. köt. Budapest–Pozsony, 1910, Luther-Társaság, 7.

Ha már most az is a látszatja, hogy öldöklés és fosztogatás nem a szeretet műve, úgyhogy együgyű észszel valaki azt gondolhatná, hogy nem keresztyéni dolog, nem is illik keresztyén emberhez: való igazában azért az mégis a szeretet műve.”⁵

De mert a katonák sem mentesek a büntől, ezért a hősiek tettek mellett mindig előfordulnak visszaélések is. Ez azonban nem magának a törvényes hadseregnek, hanem az egyes embereknek a bűne és felelőssége: „Ha mégis egyesek evvel a hivatallal visszaélnék, ok nélkül, merő könnyelműségből öldökölnék és háborúskodnak, az nem a hivatalnak, hanem az embernek a bűne.”⁶

A hívő emberek pedig kötelesek részt venni az ilyen jogos háborúban, ha a törvényes többség ezt parancsolja a béke és a rend megvédése érdekében. Hiszen a keresztyénség nem a világnak való hátat fordítást jelenti, hanem azt, hogy jó lelkiismerettel részt kell venni mindenben, ami Isten teremtoi rendjébe tartozik. Ezért nem kérdéses, hogy a keresztyéneknek jó állampolgárokként kell viselkedniük, és ilyen módon nem vonhatják ki magukat háborúskodás alól sem: „De testükkel, vagyonukkal a világi hatóságnak vannak alárendelve és ennek tartoznak engedelmességgel. Ha tehát a világi hatalom harcra szólítja őket kell harcolniok engedelmességből, nem mint keresztyéneknek, hanem mint testük után és földi vagyonuk után az ország polgárainak és engedelmes alattvalóinak.”⁷

A keresztyéneknek tehát, akik az evangélium általi kormányzás szerint kötelesek tartózkodni az erőszaktól és a haragtól, a törvény általi kormányzás szerint akár szabad vért is ontaniuk, ha törvényes többségük erre ad utasítást. Az ellentmondás persze csak látszólagos, hiszen a törvényes hatóság által elkövetett vérontás az Isten akarata szerinti rend, béke és igazságosság védelmét vagy helyreállítását célozza, így a jogos háborút vívó katona voltaképpen ugyanúgy Istennek tetszően cselekszik, mint amikor keresztyénként szeretettel fordul embertársai felé.

Ha ezt a kettősséget megértjük, akkor válik nyilvánvalóvá, hogy erre a törvényes erőszakra azért van szükség, mert a bűn minden területét megrontotta az ember életének, és a világi hatóság arra is hivatott, hogy annak következményeitől – lehetőségei szerint, ám e lehetőségek közé az erőszak is beletartozik! – megvédelmezze az embereket: „A világi hatóságot ugyanis az Isten nem arra rendelte, hogy a békét megszegje és háborúságot kezdjen, hanem arra, hogy a békét őrizze és a háborút megakadályozza. [...] És az Isten, aki az igazságtalanságot nem tűri, úgy is rendeli, hogy a háborúskodókat háborúval kell leverni, ahogy azt a közmondás is tartja, hogy soha senki sem volt oly gonosz, hogy nálánál gonoszabbra ne akadt volna.”⁸

Összefoglalva tehát a fentieket, elmondhatjuk, hogy a lutheri reformáció az erőszak alkalmazásának kérdésében is a maga következetességével képviseli a Szentírás és az apostoli tradíció tanítását. Luther és követői számára nem kérdés, hogy a hívő embernek tartózkodnia kell az erőszak vagy gyűlölködés legyenyhébb formáitól is, mint ahogy az is magától értődik, hogy a

5 Márton J. ford. *D. Luther Márton művei...* 5. köt. (4. jz.), 8.

6 Márton J. ford. *D. Luther Márton művei...* 5. köt. (4. jz.), 9.

7 Márton J. ford. *D. Luther Márton művei...* 5. köt. (4. jz.), 12.

8 Márton J. ford. *D. Luther Márton művei...* 5. köt. (4. jz.), 32.

bűnös ember gonosz ösztönei következtében megromlott társadalmat Isten akarata szerint a világi felsőbbség kormányozza, amelynek jogában áll akár erőszakot is alkalmazni annak érdekében, hogy fenntartsa a békességet és az igazságosságot.

4.3. Az erőszakmentesség abszolutizálása

A Szentírás és az egyház a maga két évezredes hagyományával tehát nem abszolút érték-ként, hanem Isten parancsaként tekint az erőszaktól való tartózkodásra, vagyis nem vitatja azt, hogy az Isten akaratából működő világi hatóságok a béke, a rend és a biztonság megóvása vagy helyreállítása érdekében akár erőszakos eszközökkel is élhetnek. Ezzel szemben jó néhány keresztyén közösség – gyakran az egyházból kiszakadva, szektaként – azt a felfogást képviselte vagy képviseli, hogy a hívő embernek az erőszak minden formájától őrizkednie kell, sőt még a törvényes felsőbbség sem nyúlhat ilyen eszközökhöz, semmilyen körülmények között. E közösségek között túlréprezentálva vannak a XVI. századi újrakeresztelő mozgalmaknak – a lutheri reformáció egykori elszánt ellenségeinek – az utódai, a hutteriek (habánok), a mennoniták, az amishok, illetve a nazarénusok és a római katolikus háttérű Bokor közösség.

A német gyökerű, jelenleg főként Amerikában élő, újrakeresztelő eredetű közösségeknek az erőszakmentességről vallott felfogása történelmi örökség. A német parasztháborúban szomorú szerepet vállaló prófétai mozgalmak egy része – például Thomas Münzer követői – féktelen vérengzéseket vittek végbe a felkelés során. Más közösségeik azonban éppen az ellenkező utat választották: olyan tökéletes, megfogalmazásuk szerint krisztusi társadalmat próbáltak kialakítani, amelyben semmiféle engedményt nem adtak a világiasságnak, ami felfogásuk szerint bűnre csábítja a hívőket. A Michael Sattler által 1527-ben megfogalmazott *Schleitheimi hitvallás* egy ilyen utópisztikus közösség létrehozását célozza meg, amelynek tagjai semmiféle közösséget nem vállalnak a világgal: „A felsőbb kormányzat test szerinti, ahogy a keresztyén lélek szerinti, az ő házaik és lakásuk vér szerint ebben a világban vannak, ahogy a keresztyénekéi a mennyben, az ő polgárjoguk ebben a világban van, ahogy a keresztyének polgárjoga a mennyben, az ő küzdelmeik és fegyveres háborúik testiek és csakis test elleniek, a keresztyének harca azonban lelki, az ördög erősségei ellen való. A világiak acéllal és vassal vannak felvértezve, de a keresztyének Isten páncéljával vannak felvértezve, igazsággal, megigazulással, békével, hittel, üdvösséggel és Isten igéjével.”⁹

Ennek megfelelően a hutteriek, a mennoniták és az amishok semmiféle szerepet nem vállaltak szűkebb és tágabb hazájuk polgári életében, így fegyvert sem voltak hajlandók fogni, hogy megvédjék hazájukat vagy saját vallási közösségüket. Többnyire egyáltalán nem működtek együtt a világi hatóságokkal, ha pedig mégis, akkor is legfeljebb az elkerülhetetlenül szükséges helyzetekben. Ha ezt valamely állam nem tolerálta tovább, az egész közösség elköltözött

9 Tubán József (ford.) Az eredeti német szöveg itt olvasható: http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/deu/Doc.47-GER-Schleitheim_ge.pdf (letöltve: 2021. február 26.).

egy másik országba, zárt egységként ott is őrizve önazonosságát. (Így kerültek a hazánkban habánoknak nevezett hutteriek Észak-Magyarországra, majd Erdélybe, végül pedig az Egyesült Államokba.) A hutteriek szerint az erőszak alkalmazása még a személyes védelem céljából is elfogadhatatlan: „Jézus Krisztus nevében meghalhatunk, de nem ölhetünk. Erre vezet el minket az Evangélium. Ha valóban akarjuk kö-

semmiféle szerepet nem vállaltak szűkebb és tágabb hazájuk polgári életében,

vetni Krisztust, úgy kell élnünk, ahogyan Ő élt és meghalt. De ez nem lesz világos számunkra mindaddig, amíg meg nem értjük, mennyire döntőek e szavai: »Nem szolgálhattok Istennek és a mammonnak.« [...] Aki meghallotta Jézus Lelkének világos hívását, nem alkalmazhat erőszakot a védekezésre.”¹⁰

A nazarénus mozgalmat a XIX. században alapította Heinrich Samuel Fröhlich svájci református lelkész, aki elsősorban a gyermekkeresztelés és az eskütétel kérdésében különbözött össze a saját felekezetével. A nazarénusok nem voltak hajlandók fegyvert fogni, így katonai szolgálatot sem teljesítettek, amellyel természetes módon vonták magukra minden korban az állami büntetést. Végül 1977-es hivatalos elismertetésük tette lehetővé, hogy fegyver nélküli szolgálatot vállaljanak az akkori Magyar Néphadseregben, és az előírt katonai eskü helyett egy lelkiismeretükkel összeegyeztethető fogadalmat tegyenek. Ők tehát egyenruhás, de fegyvertelen szolgálatot teljesítve végeredményben eleget tettek törvényes honvédelmi kötelezettségüknek.

A hazánkban talán legismertebb, egyszersmind az erőszakmentességet legradikálisabban abszolutizáló – az idők során valójában tanítása legsarkalatosabb pontjává emelő – vallási közösség a római katolikus gyökerű Bokor közösség. Alapítója Bulányi György piarista szerzetes, aki mind a Rákosi-, mind a Kádár-diktatúrában börtönbüntetést szenvedett, illetve egyháza is elítélte tanításának némely részét. Bulányi már az 1960-as években szamizdatként terjesztett, a diktatúra bukása után pedig nyomtatásban is megjelent, az evangéliumok részletes elemzését nyújtó *Keressétek Isten Országát* című könyvében világosan állást foglal az erőszakmentesség mint jézusi érték mellett. Álláspontja azonban radikálisabb az egyház hagyományos bibliaértelmezéséhez képest, amennyiben a törvényes felsőbbbségtől is elvitatja az erőszaknak mint adott esetben jogos eszköznek az alkalmazását: „Az erőalkalmazás csak erő-nemalkalmazással iktatható ki, mégpedig azoknak a magatartása folytán, akik vállalják az erő-nemalkalmazást. [...] A gazemberek imperativusa: Ölj! A tisztességeseké: Védd meg magadat: életedet, szabadságodat, javaidat a társadalomban érvényesülő törvények és erőhatalom segítségével. Isten népé: Ne védd meg magadat, helyezd oda életedet, szabadságodat, javaidat azok elébe, akik a gazemberetika vagy a tisztességetika alapján bántani akarnak, ill. erőt akarnak alkalmazni veled szemben. Az Isten népének adott imperativusz ily módon itt is, tehát az V. parancs tárgyában is közös nevezőt teremt a gazember és a tisztességetika számára: a fennálló törvények

10 John Howard Yoder (szerk.): *Isten újjáteremt. Eberhard Arnold tanúságtétele.* [Budapest,] 1992, Nagycsaládok Egyesülete, 115–116.

ellenére, ill. a fennálló törvények alapján, tehát a „törvényes” hatalom ellenében vagy e hatalom alapján – de egyaránt erőt alkalmaznak. Mindketten kardot ragadnak, mindketten ölnek; és mindketten elvesznek a megragadott kard által. Az Életre csak a kardot meg nem ragadók mehetnek be; azok, akik készek életüket is odaadni.”¹¹

Szerinte tehát az erőszakmentesség tulajdonképpen az üdvösség feltétele. *Erény-e az engedelmesség?* című tanulmányában Bulányi még messzebbre merészkedik, amennyiben keresztyén csúcsertéknek tekinti a jogos erőszakot alkalmazó államhatalommal szembeni ellenállást. Nem egyszerűen feszültséget, hanem kibékíthetetlen ellentétet lát Jézusnak a hegyi beszédben elmondott tanítása és Pál apostol teológiája között,¹² a kettő közti választóvonalat pedig megint csak az erőszakmentességben látja: „A kard a Sátáné. A kard az Istenfia és az Őt tolmácsolók életének kioltó eszköze. Ezt egyszer és mindenkorra világosan le kell szögezni. A Hegyi Beszédet is és a Róm 13,1–7-et is, tehát a kettőt egyszerre vallani Isten üzenetének, Isten szavának, ez csak skizofréniát eredményezhet.”¹³

1979-től a lelkiismereti okokból választható polgári honvédelmi szolgálat 1989-es bevezetéséig nagyjából két tucat, a Bokorhoz kötődő római katolikus fiatal vállalt börtönbüntetést a katonai szolgálat megtagadásáért.¹⁴ A polgári szolgálat lehetőségének megszületésével a Bokorban már szinte elvárás volt a rendes katonaság helyett ennek a vállalása.¹⁵ A polgári szolgálat nem volt azonos a nazarénusok számára 1977-ben engedélyezett fegyver nélküli szolgálattal: míg az előbbinek civil, többnyire egészségügyi vagy szociális, esetleg egyházi intézményben kellett eleget tenniük a sorköteleseknek – akikre emellett természetesen a katonai rendszabályok vonatkoztak –, addig az utóbbi egyenruhás, honvédségi infrastruktúrában teljesítendő, fegyver nélküli kiegészítő szolgálatot jelentett. Sok Bokor-tag számára ugyanakkor a polgári

11 Bulányi György: *Keressétek az Isten Országát!* 2. köt. Budapest, 1990, Irotron Kiadó, 453–454.

12 E tanítását természetesen mind hazai, mind vatikáni római katolikus teológusok – közöttük Joseph Ratzinger, a későbbi XVI. Benedek pápa – elítélték, és emiatt végül meg is vonták Bulányitól a nyilvános tanítás jogát, amit persze ő haláláig sérelmezett.

13 Bulányi György: *Egyházrend. Erény-e az engedelmesség?* Luzern, 1989, Teológiai-Pasztorációs Tanulmányok Magyar Központja, 157. /Egyházforum Könyvei, 3./

14 Megjegyzendő, hogy a római katolikus egyház a II. vatikáni zsinat *Gaudium et spes* című dokumentumában határozottan kiállt a lelkiismereti okokból csak fegyvertelen szolgálatot vállaló hívők mellett, ám ezt a szemléletet sem a magyar egyházi vezetés, sem maga a Vatikán nem alkalmazta következetesen az 1980-as években a katonai szolgálatot megtagadó hazai katolikus fiatalokkal kapcsolatban. Ennek oka egyértelműen nem teológiai, hanem politikai, hiszen a Vatikán ebben az időben nem akarta felborítani a kommunista blokkal éppen a zsinat idején kialakított ingtag *status quó*t. Annak alaposabb felderítése is várat még magára, hogy milyen szerepe volt ebben az akkori vatikáni államtitkárnak, Agostino Casarolinak, aki magas pozíciójának betöltése során a KGB ügynökeként is tevékenykedett.

15 Ugyanakkor voltak olyan Bokor-tagok is, akik szinte a közösség akaratával dacolva mégis jó lelkiismerettel letöltötték rendes katonai szolgálatukat.

szolgálat sem volt elfogadható megoldás, hanem a teljes hadkötelezettség eltörlését követelték. Többek között ennek következtében tartottak fenn szoros kapcsolatot a különféle úgynevezett alternatív és liberális szervezetekkel, elsősorban a Szabad Kezdeményezések Hálózatával,¹⁶ a Hadkötelezettséget Ellenzők Ligájával vagy az Alba Körrel. A rendszerváltást követően alakult Hadkötelezettséget Ellenzők Ligája például alapvetően anarchista értékrend mentén végezte tevékenységét, és a sorkatonaságot elsősorban a szerintük mindenek felett – és elsősorban a nemzeti érdekek felett! – álló egyéni szabadságjogok korlátozásaként értelmezte, nem pedig az ellenség szeretetére vonatkozó tanítás komolyan vételeként.

A fenti idézetek tükrében sajnálatosnak, de természetesnek mondható a Bokor tanításának abba az irányba való eltolódása, hogy a keresztyénség lényegét végül nem is a Krisztus-hitben, hanem bizonyos magatartásformákban – elsősorban az erőszakmentességben, az önkéntes szegénységben és a világi hatalommal való együttműködés megszakításában – határozták meg. A közösség egyik meghatározó képviselője, Gromon András egy 1993-as írásában már nem kevesebbet állít, mint hogy Isten országának ebben a világban történő megvalósulása pusztán egyfajta erkölcsi minta átvételét jelenti, függetlenül a Krisztus-hittől: „*Hisszük, hogy ez az ország megvalósítható, várjuk is megvalósulását, mert reméljük, hogy egyszer létrejön. E véleményünkkel, hitünkkel, várakozásunkkal és reményünkkel nem állunk egyedül, hiszen úgy látjuk, hogy ha kevesen is, de mindig voltak olyanok akik látták, őrizték, hirdették az álmodot a jövőbeli országról, Mikeás prófétától és Ekhnatontól Marx Károlyig és Konrád Györgyig.*”¹⁷

A Bokor napjainkban is következetesen képviseli szélsőséges nézeteit. Így a legújabb, 2011-ben megszavazott honvédelmi törvény kapcsán a közösség tagjai nyílt levelet írtak valamennyi parlamenti képviselőnek, amelyben még a sorkatonaság megszüntetése után évekkel is kifogást emelnek a katonai szolgálat valamennyi formájának akár csak elvi fenntartásával szemben: „*Családunkat, népünket, hazánkat készek vagyunk az erőszakmentes civil szolgálat bármilyen formájával szolgálni, azonban a katonai szolgálat minden (fegyveres és fegyvertelen) formáját elvetjük, békében és háborúban, az ún. megelőző védelmi helyzetben vagy rendkívüli állapot idején is.*”¹⁸

5. Teológiai értékelés

A Szentírás alapján a keresztyén erkölcsnek sarkalatos pontja az emberi élet védelme, az emberölés és egyáltalán az erőszak tilalma, felebarátaink testi épségének megóvása. Minthogy vallási meggyőződéstől függetlenül ez a legtöbb emberi kultúrának is alapja, így ezzel minden idők világi törvényi szabályozása is egybecseng. Az alapkérdésünk továbbra is az, hogy enged-e

16 Vagyis a később politikai párttá alakult Szabad Demokraták Szövetségével, amely mindig is radikálisan szembehelyezkedett a keresztyén értékekkel.

17 Gromon András: *Elpidia avagy álom és ének egy országról, amelynek nincs rendőrsége és hadserege*. http://bokorportal.hu/tanulmanyok/gromon_elpidia_hu.pdf (letöltve: 2021. február 26.)

18 http://bokorportal.hu/bokor_allasfoglalas.php (letöltve: 2021.február 26.)

a Szentírás abszolutizálni az erőszakmentességet, vagyis létezhetnek-e olyan helyzetek, amikor valami nagyobb rossz megakadályozása érdekében akár az emberölésig elmenve erőszakot lehet alkalmazni, illetve létezhetnek-e olyan személyek vagy szervezetek, amelyek ilyen helyzetekben jogosultak ezt megtenni?

A Szentírás és az abból kinőtt keresztyén hagyomány szerint előfordulhatnak ilyen helyzetek, mégpedig a bűn miatt. A bűn – és itt az eredendő bűnre kell gondolni – nem más, mint az Isten iránti bizalmatlanság, amelynek következtében az ember nem tud Isten akarata szerint élni. Ennek a következménye többek között az erőszak, az agresszió, a háború. A Biblia tanítása világos ezzel kapcsolatban: uralkodnunk kell az erőszakos és gyilkos indulataink felett, és mindent meg kell tennünk felebarátaink életének és testi épségének megóvása érdekében. De mivel ha mindez csupán a lelkiismeretünkre lenne bízva, éppen a bűn miatt természetes módon kudarcot vallanánk, ezért Isten teremői rendjének része a törvénnyel, adott esetben korlátozásokkal, büntetésekkel, akár erőszakkal is kormányzó világi felsőbbség, amelynek feladata ezeknek az indulatoknak a kordában tartása, illetve az elkövetett bűnök igazságos megtorlása. Ez jelenthet egyrészt az emberek együttélésének rendjét szabályozó, szankciókat is tartalmazó jogi korlátokat, a rendvédelmi szervek esetenként fizikai erőszakot is alkalmazó beavatkozását bűncselekmények megakadályozása vagy megszakítása érdekében, illetve a honvédelem érdekében tett lépéseket, a hadsereg megerősítését, és ha arra van szükség, bevetését is az ország megvédése céljából. Ez a fajta jogos erőalkalmazás különös módon nem bűn – akkor sem, ha emberéletek esnek áldozatul –, hanem éppen hogy a szeretet műve.

Pontosan a világi felsőbbségnek ezt a jogkörét vitatták és vitatják azok a közösségek, amelyek úgy vélik, hogy a keresztyénség egyet jelent az egyoldalú és radikális erőszakmentességgel. Láthattuk, hogy az erőszakmentességet abszolutizáló és így a keresztyén ember számára a katonai szolgálatot is elfogadhatatlannak tartó közösségek háttere egymástól teljesen különbözik: XVI. századi eretnekmozgalmak utódai, újkori puritán háttérű vagy római katolikus gyökerű mozgalmak egyaránt megtalálhatók közöttük. Ami közös nevezőre hozza őket, az a radikális erőszakmentesség képiselete.

Hogy az erőszakmentességnek mindentől független abszolutizálása mennyire téves elképzelés, az csak abban az esetben válik nyilvánvalóvá, ha az említett mozgalmakkal ellentétben következetesen ragaszkodunk Isten igéjének teljes üzenetéhez. Az erőszakmentességet radikálisan abszolutizáló közösségek ugyanis a Szentírást nem a maga egészében és egységében látva, hanem annak egyes részeit kiragadva, azokat végletesen hangsúlyozva építették fel a maguk tanítását, amelyben természetesen vannak elfogadható, sőt tiszteletre méltó elemek – és az erőszakmentességre való törekvés önmagában kétségkívül ilyen! –, egészében mégis szemben állnak a Szentírás üzenetével, éppen azért, mert annak egy jelentős részét figyelmen kívül hagyják. A Bokor közösség a legszélsőségesebb példája ennek, amennyiben abszolutizálja Jézusnak a hegyi beszédben elhangzó szavait, ugyanakkor Pálnak a világi felsőbbség által jogosan alkalmazott erőszakra szóló tanítását ezzel ellentétesnek tekinti: holott a hegyi beszédben Jézus a hétköznapi életben megkívánt erőszakmentességről beszél, Pál pedig a társadalmi ösz-

szefüggésekben tárja fel Isten igéjének tanítását.¹⁹ A kettő tehát nem ellentétes, hanem valójában kiegészíti egymást.

E tanulmány keretei nem adnak lehetőséget az említett vallási közösségek tanításának részletes elemzésére vagy akár csak ismertetésére, ám annyit mindenképpen leszögezhetünk, hogy sajátos igeértelmezésük következtében további pontokon térnek el az egyházi hagyománytól: egyrészt nem fogadják el az eredendő bűn és az annak következtében létrejött rontás valóságát, és így feltételezik az ember akaratának szabadságát; másrészt pedig – Jézus szavait félreértelmezve (Lk 17,21) – hivatásuk részének tekintik Isten országának megvalósítását már ebben a világban. A Bokornál ez utóbbi bizonyos missziói törekvést jelent – ami azonban inkább az etikai normákra, mintsem a klasszikus értelemben vett hitgyakorlatra vonatkozik –, a többi közösség esetében pedig elzárkózást a világtól, és a saját elveik szerint felépített társadalmuk tisztaságának megőrzését.²⁰ Ez alapján vonják kétségbe a világi felsőbbtség létének és működésének az Isten teremtési rendjébe simuló voltát, noha éppen a saját elveik értelmében tevékenyen nem is láznak fel az ellen. A bűn nem mint a teremtett világot és az emberi társadalmat gyökeresen megrontó erő jelenik meg a gondolkodásukban, hanem csak mint erkölcsi kategória, a Jézus vélt vagy valós tanításával szembenálló aktuális magatartás. Felfogásuk szerint pedig a világi kormányzat léte és működése is ilyen bűnös magatartás, amitől a hívőknek el kell zárkózniuk. Hiszen ha az emberről mint a bűn által létrehozott meg nem rontott, csupán gyengesége miatt bűnös életet élő teremtményről beszélünk, akkor az általa alkotott társadalmat sem a törvénnyel és az esetenként jogosan alkalmazott erőszakkal kellene korlátok között tartani, hanem elegendő volna, ha ki-ki a lelkiismerete szerint élné az életét, aminek következtében visszaszorulnának a bűnös magatartásformák. Csakhogy ez a szemlélet nem felel meg a Szentírás tanításának (vö. Róm 13,3–4; 1Pt 2,13–14). E közösségek szerint a világi felsőbbtség nem Isten, hanem éppenséggel az ördög szolgálatában áll, és Isten országának létrejötte révén maga is meg fog szűnni. Ez magyarázza, hogy az ő szemükben éppen a világi felsőbbségnek való engedelmség jelenti a bűnt, Isten országa ügyének az elárulását, mert a már Isten országához tartozó hívő semmilyen tekintetben nem vetheti alá magát más hatalomnak, csakis Istennek.

E helyen ismét kénytelenek vagyunk utalni arra, hogy e közösségek történetük egyik-másik pontján mennyire magától értődően találtak szövetségeseket bizonyos szélsőséges liberális-

---

19 A közösség legszélsőségesebb képviselői szerint Pál egyenesen meghamisította Jézus „eredeti” tanítását, nemcsak az erőszakmentesség vagy a világi felsőbbséghez való hozzáállás, de egyáltalán a bűn és a megváltás tekintetében is. Szerintük Jézus nem a khalkédóni dogma értelmében volt Isten Fia, nem is a halálával váltotta meg az embert, hanem azzal a tanításával, amelynek éppenséggel az erőszakmentesség állt a középpontjában, és amelynek alkalmazásával a – felfogásuk szerint – szabad akaratú, bűn által meg nem kötött ember képessé válik a jelen világot Isten országává alakítani.

20 Ez utóbbi nem ismeretlen jelenség a vallástörténetben: zsidó-keresztény összefüggésben elég csak az esszénus közösségre utalni, amely a rendelkezésünkre álló információk alapján éppen ilyen elkülönült, a maga „tökéletes” kegyessége alapján szerveződő mozgalom volt, önmagát tekintve az e világban megvalósuló isteni uralom alanyának.

anarchista háttérű mozgalmakban.²¹ Ez utóbbiak szintén gyakran képviselik a pacifista ideológiát, azonban elsősorban nem az ellenség szeretetére és az erőszak alkalmazásától való tartózkodásra vonatkozó keresztyén etika, hanem az államot és a természetes közösségeket az egyéni szabadságjogok kiteljesítése érdekében lebontani akaró szándékuk jegyében. Az ő egyházképüknek egyébként természetes módon inkább megfelelnek az ilyen, a világi felsőbbsséggel szemben pozícionált, az egyedül „hiteles” keresztyénség igényével fellépő vallási közösségek, mint maga az egyház, amely az evangélium hirdetését tekinti fő feladatának, miközben elismeri a világi felsőbbséget Istennek a bűn által megrontott világot kormányzó eszközöként, beleértve annak az erőszak alkalmazásához fűződő jogát is.²²

6. Háború vagy béke

A kérdés továbbra is adott: hol helyezze el magát a keresztyén ember az erőszak és erőszakmentesség összefüggésében, ha hűséges akar maradni Isten ígéjéhez, az apostoli örökséghez?

Magyarország Alaptörvénye kimondja, hogy az ország védelme minden állampolgárnak kötelessége, és noha békeidőben az erre való felkészítés szünetel – tehát rendes körülmények között nincs sorkatonaság –, ez alól szükség esetén senki nem vonhatja ki magát (*Szabadság és felelősség* XXXI. cikk [1] és [3]): „Minden magyar állampolgár köteles a haza védelmére. [...] Rendkívüli állapot idején vagy ha arról megelőző védelmi helyzetben az Országgyűlés határoz, a magyarországi lakóhellyel rendelkező, nagykorú, magyar állampolgárságú férfiak katonai szolgálatot teljesítenek. Ha a hadkötelezett lelkiismereti meggyőződésével a fegyveres szolgálat teljesítése összeegyeztethetetlen, fegyver nélküli szolgálatot teljesít. A katonai szolgálat teljesítésének formáit és részletes szabályait sarkalatos törvény határozza meg.”²³

A haza védelmének érdekében egyrészt hivatásos, másrészt önkéntes tartalékos állományt tart fenn a honvédség. Megjegyzendő, hogy a honvédelemben közvetlenül részt nem vevő állampolgárok is teljesítik ezen kötelezettségüket azon a módon, hogy a védelmi kiadásokat természetesen az adóbevételek fedezik. Ezen kívül több hazai vállalat folytat különböző hadiipari vagy azzal összefüggő tevékenységet. (Talán kevésbé ismert, hogy ezek között némelyik olyan színvonalú, hogy jelentős exporttevékenységet is folytat.) Ebből is kitűnik, hogy lehetetlen volna olyan módon radikalizálni az erőszakmentességet, hogy az ember minden közvetlen és közvetett csatornát elzárjon a honvédelemmel kapcsolatos tevékenységek felé.

21 A történettudomány adós még annak felderítésében, hogy milyen összefüggés áll fenn a késő középkori anabaptizmusból fakadó kommunisztikus mozgalmak és a modern liberalizmus háttérén létrejött utópista, anarchista ideológia között, amely végül a marxizmus révén elvezetett a modern kor legszörnyűbb rendszerének, a kommunizmusnak a megjelenéséig és kiépüléséig. Nem állíthatjuk, hogy ez az összefüggés közvetlen, de hogy létezik, az tagadhatatlan.

22 Erről bővebben lásd Molnár Tamás: *A liberális hegemonia*. Budapest, 1993, Gondolat.

23 <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV> (letöltve: 2021. február 26.)

Fontos egy pillantást vetnünk ebben az összefüggésben biztonságpolitikai helyzetünkre is. Nyilvánvaló, hogy a világszerte fellángoló terrorizmus számunkra is olyan fenyegetést jelent, amelyre tudnunk kell megfelelően reagálni. Azt sem nehéz megjósolni, hogy az Európa ellen irányuló migrációs hullám könnyen elérkezhet arra a pontra, amikor már csak fegyveres beavatkozással lehet védekezni ellene. Közvetlen szomszédságunkban, a Balkánon egyre több jel utal bizonyos iszlám szélsőségek radikalizálódására. Az ugyancsak szomszédos Ukrajna a szétesés szélén áll, ennek részei a fegyveres konfliktusok is, ráadásul az ország területén olyan

Fontos egy pillantást vetnünk ebben az összefüggésben biztonságpolitikai helyzetünkre is.

---

magyar etnikum is él, amelynek megvédése szükség esetén akár a magyar kormánynak is a feladata lehet. Amúgy a NATO tagjaként számos fegyveres konfliktusnak vagyunk legalábbis áttételesen a résztvevői. Éppen a szövetségi

rendszerből adódóan nem mehetünk el a Lengyelországnak és a balti államoknak Oroszországgal fennálló feszültsége mellett sem, különösen azért nem, mert más szempontból mind Lengyelország, mind Oroszország fontos stratégiai partnerünk.

Egyértelmű tehát, hogy jelenleg egy olyan biztonságpolitikai közegben élünk, amelyben lét-szükséglet egy erős és ütőképes fegyveres erő fenntartása, természetesen abban a reményben, hogy annak éles bevetésére soha nem kerül sor. Ennek megfelelően a hadkötelezettség a sorkatonaság hiányában is fennáll, noha – mint láthattuk – lelkiismereti okokból továbbra is lehetőség nyílik annak fegyver nélküli formáját választani.

Hol van tehát mindebben a keresztyén ember helye?

Elsőként emlékeztetnünk kell magunkat arra, hogy a keresztség révén mi nem az erőszak, hanem a béke útját kell, hogy járjuk, és minden erőnkkel erre kell törekednünk (vö. Mt 5,5.9). Komolyan kell vennünk Luthernek *A kis kátéban* olvasható magyarázatát: „Isten félnünk és szeretnünk kell, hogy felebarátunk testét s életét meg ne sértsük, meg ne bántsuk, hanem segítsük meg őt minden testi bajban és életveszélyben.”²⁴

Ugyanakkor látnunk kell azt is, hogy az erőszak alkalmazása bizonyos esetekben nem a gyűlölet vagy a pusztítás, hanem éppenséggel a szeretet és az élet védelmének eszköze. A bűnbe esett ember képtelen ugyanis Isten akarata szerint élni. A bűn következménye többek között az erőszak és a pusztítás jelenléte a világban, amely az egyszerű haragtól egészen a háborús konfliktusok kirobbantásáig terjed. Isten akarata szerint a törvényes világi felsőbbség az, amelynek joga és kötelessége, hogy a rá bízott társadalom védelme érdekében akár erőszakkal is fellépjen a rendet fenyegetőkkel szemben. Így

Hol van tehát mindebben a keresztyén ember helye?

---

a keresztyén ember ilyen esetekben nem Isten akarata ellenében, hanem éppen azzal egyetértésben támogathatja jó lelkiismerettel az erőszakmonopóliummal rendelkező felsőbbséget.

---

24 Pröhle K. ford. *Luther Márton négy hitvallása...* (2. jz.), 84.

Önmagában természetesen tiszteletre méltó az a törekvés, ami az erőszak mindennemű alkalmazását igyekszik kiküszöbölni. Csakhogy ennek radikális abszolutizálása ellenkezik Isten igéjével, még ha képviselői rendre erre hivatkoznak is. Nem számolnak azonban azzal a két körülménnyel, amely szintén része az apostoli tanításnak: egyrészt azzal, hogy az eredendő bűn következtében megromlott ember életének része az erőszak, amelyet adott esetben csak erőszakkal lehet megfékezni, másrészt hogy az erőszakot ilyen esetekben jogosan alkalmazó világi felsőbbség nem ellenfele Istennek, hanem az ő akaratából tölti be hivatását. Így hát az Isten igéjét a maga teljességében ismerő és következetesen alkalmazó keresztyén ember erőszakmentességének is ebbe kell belesimulnia, nem pedig ez ellen irányulnia.

Komolyan kell vennünk az ellenség szeretetét is magába foglaló keresztyén erkölcsi rendet, ugyanakkor adott esetben tevékenyen – törvénytisztelő állampolgárként, vagy akár rendvédelmi szerv vagy igazságügyi hatóság tagjaként – közre kell működnünk a közrendet veszélyeztető embertársainak ártalmatlanná tételében. Jó példával kell elől járnunk a mindenképp iránti köteles szeretet gyakorlásában, ám ezt úgy is megtehetjük, hogy egyenruhában és fegyverrel a kézben védelmezzük a rendet és békességet. Imádkoznunk kell a békéért, de ugyanígy a békét hadseregrel és fegyverrel őrző világi felsőbbségért is.

Szabad-e a keresztyén embernek erőszakot alkalmaznia? Nem, természetesen nem szabad, mert nem a másik iránti gyűlöletre, hanem a felebarát szeretetére kaptunk világos parancsot.

Szabad-e a keresztyén embernek bosszút állnia? Nem, természetesen nem szabad, mert nem a bosszúra, hanem az ellenség iránti szeretetre kaptunk világos parancsot.

Szabad-e a keresztyén embernek katonai vagy egyéb fegyveres szolgálatot vállalnia? Igen, természetesen szabad, mert a világi felsőbbség Isten teremtési rendjébe simulóan védelmezi hazánk rendjét és békéjét a törvényesen fenntartott erőszakszervezetek révén, és mi a felsőbbség iránti engedelmességre kaptunk világos parancsot.

Mindemellett keresztyén hivatásunk része az is, hogy személyes példánkkal mutassuk meg a megbocsátás és a szeretet erejét, illetve imádkozzunk a történelem Urához, hogy őrizze meg a teremtett világ békességét.

„Mit használnak a sok fegyverek,
S a vitézek sokasága?
Nem a sok lovak és szekerek,
Az országok bátorsága;
Kinek az Isten védelme,
Csak annak lesz győzedelme.” (KÉ 433)²⁵

25 *Keresztyén Énekes Könyv. Dunántúli Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházkerület. Magyar-Óvár, 1882, Czeh, 349.*

Gyülekezet, karantén, online hitélet (Szubjektív tűnődés járvány idején)

2020 márciusában a COVID-19-járvány kapcsán az országban – s így a Magyarországi Evangélikus Egyházban – kialakult helyzet némely tekintetben hasonló a háborúval, fronttal, ostrommal, málenkij robottal, a svábok és tótok kitelepítésével, hiperinflációval terhelt 1944–1946-os évekhez, más tekintetben viszont határozottan különbözik azoktól. Hasonlatos annyiban, hogy az istentiszteletek és egyéb egyházi alkalmak megtartásának és megtarthatóságának rendje felborult, a személyes kapcsolattartás lehetőségei – mind az egyházi szolgálattevők és a hívők, mind pedig a hívők egymás közötti találkozásait tekintve – radikálisan beszűkültek, és a gyülekezetek anyagi alapjai is kárt szenvedtek.

Jelentős különbség a háborús és a háborút követő évekhez képest ugyanakkor az, hogy a COVID-19-járvány kapcsán az épületekben nem esett kár, az egyházi szolgálattevők és a hívők is lakhelyükön maradhattak, a létbizonytalanság és az életveszély nem fenyeget közvetlenül, a gyülekezetek anyagi alapjainak szinten tartására pedig maguk a gyülekezetek is érdemben tudnak hatni.

Sajnos jelentős különbség van abban is, hogy a háborút követő évek lelki megújulásához hasonló jelenség ma nem észlelhető.

Meghatározó eltérés továbbá, hogy mind az egyházi szolgálattevők és a hívők, mind pedig a hívők egymás közötti kommunikációjának lehetősége elektronikusan – nehézkesen, kényelmetlenül, sokak által idegenkedve fogadott szokatlan formákban – mégis megmaradt, vagy megteremthető volt.

A gyülekezeteknek az online térben való megjelenése számos vonatkozásban érdekes gondolatokra vezethetik a figyelmes szemlélőt. A téma tudományos igényű feldolgozása szükséges volna, de komoly apparátust, szakértelmet és rengeteg időt igényelne. Mindezekkel nem rendelkezem, azonban egyszerű, nem tudományos, nem reprezentatív adatgyűjtésre mégis vállalkoztam. Az ebből leszűrhető benyomásokra szükségem is volt.

Nem a médiahasználat szűken vett szakmai kérdéseinek tárgyalása a célom, hanem inkább arról gondolkodom: hogyan alakította a gyülekezet online médiahasználatát az egyéni és gyülekezeti hitéletet a vírus nyomán kialakult helyzetben. Írásom (objektivitásra törekvő) szubjektív vélemény-cikknek tekintendő.

Az anyaggyűjtés során előbb négy, majd – a visszakapott válaszok tapasztalatai alapján módosítva azt – újabb nyolc gyülekezet kapta meg a tárgyban általam készített kérdőívet. Vegyesen fővárosi, városi, falusi gyülekezeteket választottam. Mind a tizenkét kitöltött ív – a legtöbb esetben a lelkész feldolgozásában – vissza is érkezett.

A kérdések zöme rövid, akár csak egy-két szavas választ igényelt, több kérdés viszont néhány mondatos értékelésre is módot adott.

Természetesen a kérdőívvel megkeresett gyülekezeteken kívül is kutakodtam a világhálón: a legnagyobb nyilvános videómegosztó webhelyen, gyülekezeti honlapokon és közösségi oldalakon is. Mindezen túlmenően interjújellegű beszélgetéseket is folytattam egyházi összejövetelek aktív vagy kevésbé aktív résztvevőivel: egyedülálló idősekkel, idősebb és fiatalabb házaspárokkal (gyermeket nevelőkkel és gyermekelelenekkel) egyaránt.

Magától értődő, hogy voltak feltevéseim, sőt, előítéleteim is. (Jobb ezt bevallani, mint szabadkozni miattuk.) Ezek felsorolásától azonban eltekintek, egyrészt azért, mert írásomat olvasva mindez amúgy is kiderül, másrészt azért, mert nem tudományos igényű dolgozatot írok.

2020 tavasza után a csendesebb nyári hónapokat követően ősszel a pandémia újabb hulláma érte el Magyarországot és egyházunkat is, ezért jelen írásomat az aktuális helyzet is befolyásolta.

A gyülekezetekben a tavaszi és a mostani járványidőszakban is az istentiszteleti életet kísérte és kíséri a legnagyobb figyelem, ezért a gyülekezetek vezetése értelemszerűen erre helyezte és helyezi a legnagyobb hangsúlyt. Tapasztalatom szerint a nagyobb létszámú falusi gyülekezetekben és a városokban – különösen a nagyvárosokban és a fővárosban – a gyülekezetek általában megszervezték az online istentiszteleten való részvétel, illetve az istentisztelet megtekintésének lehetőségét. Ennek módja azonban változatos. Néhány helyen élő közvetítéssel történt, másutt előre elkészített anyagot adtak le az istentisztelet eredeti időpontjában, több helyen az eredeti időponttól független időpontban lett a felvétel elérhetővé téve, sőt, ezek a módozatok akár egyazon gyülekezet gyakorlatában váltakozva is előfordulhattak.

Különbség van abban is, hogy az egyes gyülekezetek mely médiumon jelentek meg. A leggyakoribb a gyülekezet közösségi oldalán való megjelenés. Vannak gyülekezetek, melyeknek az alkalmi a saját honlapjukon, a közösségi oldalukon és a legnagyobb nyilvános videómegosztó webhelyen egyaránt föllelhetők, bár nem föltétlen következetesen: a keresett tartalmat egyszer itt, másszor ott, vagy épp amott lehet megtalálni. (Ráadásul igen gyakori, hogy az egyes lehetőségekről nincs átvétel vagy utalás a gyülekezet egyéb jelenlétére a világhálón.)

Több helységben a helyi televíziók is a helyi egyházak segítségére sietettek: előfordul, hogy a programban részt vevő egyházakról heti rendszerességgel készítenek helyszíni összeállításokat, másutt egész istentiszteletet adnak le. Ezeket az adásokat a helyi televíziók általában a legnagyobb nyilvános videómegosztó webhelyen is közzéteszik.

A falusi gyülekezetek esetében változatos a kép. A nagyobb létszámú és a gyülekezet demográfiai adottságait tekintve fiatalabb gyülekezetek általában megjelennek az online térben, de

---

Mind a tizenkét kitöltött ív – a legtöbb esetben a lelkész feldolgozásában – vissza is érkezett.

---

voltak feltevéseim, sőt, előítéleteim is.

---

az istentiszteleti életet kísérte és kíséri a legnagyobb figyelem

---

a kisebb létszámú, idősebb korösszetételű gyülekezetek – különösen a szórványgyülekezetek – számára a járvány túl nagy kihívást jelentett. Ezekben a gyülekezetekben a lelkész nemigen talál magának hozzáértő segítőtársakat sem, egymagában pedig szinte megoldhatatlan feladat előtt áll.

Több helyen a világhálón való megjelenés mellett – vagy éppen ahelyett – írott anyagokat, ige hirdetéseket is kézbesítettek a hívőknek. Volt gyülekezet, amely minden vasárnapra nyolc-

oldalas füzetet készített. A füzet az adott vasárnapi teljes istentiszteletet tartalmazta énekszövegekkel, teljes liturgiával és ige hirdetéssel. A kétszáz példányban készült anyagot minden vasárnap valamennyi névjegyzékben szereplő gyülekezeti taghoz eljuttatták. Az írásos anyag-

Az írásos anyagra a gyülekezeti tagoktól sokkal több pozitív visszajelzést kaptak, mint az online anyagra.

---

ra a gyülekezeti tagoktól sokkal több pozitív visszajelzést kaptak, mint az online anyagra. Az online tartalom esetében több volt a nem a gyülekezethez tartozóktól érkezett visszajelzés.

A kicsiny gyülekezetek egy részében az istentiszteleti élet úgyszólván megszűnt. Az idősebb és szegényebb korosztály részben nem rendelkezik megfelelő eszközökkel, részben készség-

szintű tudása hiányzik az online térben való tájékozódáshoz. Sokak számára csak a közszolgálati médiában közvetített istentiszteletek voltak (s maradtak) elérhetőek. A járványhelyzet sajátosságaihoz tartozik, hogy a lelkészek vagy

A kicsiny gyülekezetek egy részében az istentiszteleti élet úgyszólván megszűnt.

---

más gyülekezeti tagok segítségnyújtási lehetősége is korlátozott volt: a látogatás sem volt lehetséges. Ezen gyülekezetek egy részében egyáltalán nem voltak online istentiszteletek, ahol pedig voltak, ott a karanténidőszak nyár eleji lezárultát követően az online alkalmak több helyen megszűntek.

Ősszel a pandémia második hulláma alatt a szórványgyülekezetek egy részében az istentiszteletek szélsőségesen alacsony látogatottsága ismét ezeknek az alkalmaknak a megszűnését eredményezte – volt, hogy a gyülekezeti tagok kifejezett kérésére történt ez. Az ige hallgatás hiányát a lelkészek helyenként gyülekezeti levelek, prédikációs anyagok és igemagyarázatos nyomtatványok szétküldésével, telefonos kapcsolattartással igyekeztek pótolni. Ugyanakkor az iskolai hittanórák a kicsi vagy szórványgyülekezetekben is az iskolák szabta rendben online módon folytak.

Az istentiszteleteken kívüli rendszeres alkalmak (felnőtteknek szóló bibliaórák, ifjúsági órák, gyülekezeti hittanórák, konfirmációi oktatás, baba-mama kör stb.) internetes megjelenése is változatos. A városi és a nagyobb létszámú falusi gyülekezetek általában ezen alkalmakkal is igyekeztek megjelenni a világhálón.

A zömmel az idősebb vagy az online eszközök kezelésében járatlanabb gyülekezeti tagok által látogatott bibliaórákat többnyire előre elkészített formában tették föl a gyülekezeti oldalakra – vagy azok eredeti időpontjában, vagy attól függetlenül. Ezeknek az alkalmaknak a

kattintásszáma általában magasabb, mint ahányan a járvány előtt látogatták azokat. Ebben szerepet játszhat az is, hogy olyan gyülekezeti tagok is bele-belenéznek, akik egyébként nem vesznek részt rajtuk. Több gyülekezet készít gyermekeknek szóló vagy éppen gyermekekről készült anyagokat is. Ezek általában a látogatottabb tartalmak közé tartoznak, mert föltehetően a szülők és a nagyszülők is beletekintenek.

Az internet világában otthonosabban mozgó személyek és korosztályok számára tartott ösz-szejövények a résztvevők személyes online bekapcsolódásával történtek. A beszámolók szerint az online bekapcsolódással szervezett interaktív találkozásokon részt vevők száma általában alacsonyabb, mint ahányan személyesen jelen voltak ezeken az alkalmakon a karanténidőszak előtt. (Az egyik gyülekezetből érkezett olyan információ, hogy a 20–35 év közötti fiatalok találkozásának létszáma jelentősen emelkedett az online időszakban.) Ez a mód ugyanakkor lehetővé tette, hogy gyülekezeten kívüliek, vagy attól távol élők is csatlakozzanak. Van gyülekezet, amely éppen ezt a lehetőséget használva szervezett új online közösséget gyülekezeti tagokból, illetve azok ismerőseiből – tartozzanak bár máshová.

Az istentiszteleteken vagy az egyéb gyülekezeti találkozásokon való online részvétel vagy az utólagos megtekintés más-más élményt jelentenek a bekapcsolódóknak. A lelkészek általában törekedtek arra, hogy a gyülekezet az online istentiszteleten aktívan vegyen részt: az énekeket énekeljék együtt, az igét fennállva hallgassák, a fejet meghajtva imádkozzanak, az áldást állva fogadják, miként azt a liturgia megkívánja.

A dolog természetéből adódik, hogy keveset tudhatunk arról, hogy e kérésnek mennyi fogantja volt. Az általam folytatott interjújellegű beszélgetések és a lelkési visszajelzések alapján azonban arra a következtetésre jutottam, hogy az igen tudatos és elszánt, jellemzően a hatvan év fölötti korosztályból való hívők kivételével ennek a kívánságnak – a járványidőszak elhúzódása miatt – az idő előrehaladtával egyre kevesebben tettek eleget.

A kisebb gyermekeket nevelő családokban a teljes család fegyelmezett jelenléte kezdettől fogva megvalósíthatatlan volt, a tizenévesek számára pedig egy képernyő előtti liturgikus viselkedés különösen is bizarr magatartásnak tűnik, még akkor is, ha voltak családok, akik az online közvetítést a nappaliban a nagy tévéképernyőre kivetítve nézték. A gyülekezetekben egyébként igen aktív fiatal családok is arról számoltak be, hogy néhány hét elteltével a fegyelmük és a figyelmük lankadt. Egyre sűrűbben fordult elő, hogy nem az istentisztelet eredeti időpontjában „vettek részt” azon, egyre gyakoribb volt, hogy a házastársak is akár egymástól független időpontban utólag nézték vissza az istentiszteletet.

Az istentisztelet utólagos megtekintése magával hozza egyúttal azt is, hogy az énekek, liturgikus részek vagy orgonajáték alatt a résztvevő beleteker a felvételbe. Kezdetől fogva előfordult s mindinkább teret nyert, hogy a saját istentisztelet figyelése mellett más gyülekezetek istentiszteleteibe is belenéztek az emberek, s egyre gyakoribb lett, hogy az igehallgatás háttértevékenységgé vált – akár főzés, kertészkedés, sőt autózézés közben.

egyre gyakoribb lett, hogy az igehallgatás háttértevékenységgé vált

A karanténidőszak elején a gyülekezetek vezetésében többeknek okozott meglepetést és örömet a magas megtekintési mutató. A látszólag nagy nézettséget – különösen a karanténidőszak első heteiben – az is magyarázhatja, hogy sokan lehettek, akik feszélyezve érezték volna magukat egy templomba belépve, mert soha nem jártak ott, de online mégis „beléptek”, mivel úgy érezték, ennek nincsen „kockázata”. Mások talán már a konfirmáció óta távol maradtak a gyülekezettől, de nosztalgiából, kíváncsiságból vagy őszinte érdeklődésből most beletekintettek a közvetítésbe. Bizonyosnak vehető ugyanakkor, hogy sokan vannak, akik aktív egyháztagok, és a saját istentiszteleten való részvétel mellett érdeklődve figyelték más gyülekezetek alkalmait is, növelve azok nézettségét. Tapasztalataim szerint az érdeklődést tekintve előnyt élveztek azok a gyülekezetek, ahol olyan lelkészek szolgálnak, akik az egyházi közvélemény előtt már régebben is nagyobb ismertséget és népszerűséget szereztek, s alkalmasint aktívan promotálták alkalmukat az elérhető közegyházi csatornákon. Magyarázat lehet még az is, hogy azon gyülekezetek tagjai is megjelentek az online alkalmak megtekintői között, amelyekben a lelkész előzőleg szolgált.

A kérdőívben ugyan fölvettem a kérdést, hogyan alakult az online részvételi / kattintási létszám a karanténidőszak előtti templomi részvételi létszámhoz képest, mivel azonban konkrét számokra nem kérdeztem rá, így pontos adatokat tartalmazó válaszokat sem kaptam. A tendencia azonban így is megmutatkozott. A kisebb – elsősorban falusi – gyülekezetek kivételével az elérhetővé tett alkalmak „kattintásszáma” néhány hét alatt mindenütt magasabb volt, mint a karanténidőszakot megelőző személyes részvétel. Megfigyelhető ugyanakkor, hogy még a kezdetben igen magas (akár nyolc-tízszeres!) megtekintést mutató gyülekezetekben is néhány hét elteltével a nézettség jelentősen csökkenni kezdett, majd megállapodott egy alacsonyabb szinten.

A mélyebb elemzésre vállalkozó gyülekezetek, akik az istentisztelet eredeti időpontjában zajló közvetítés megtekintését figyelték, arról számoltak be, hogy az egyidejű részvétel mindenképpen kisebbnek látszik, mint a személyes istentiszteleti részvétel volt. (Ezt azonban csak becsülni lehet, hiszen arról nincs adat, hogy egy-egy képernyő előtt hányan ültek.)

Több gyülekezet az aktív nézettségi és elérési indikátor adatait követve megfigyelte azt is, hogy hányan követik tartós figyelemmel az alkalmat. Van válaszadó, akinek a megfigyelései szerint – jóllehet a kattintási szám magasabb volt – az istentiszteletet végignézők száma alig érte el a templomi istentiszteleti látogatottság harmincöt százalékát.

néhány hét elteltével a nézettség jelentősen csökkenni kezdett,

Az általam megkeresett tizenkét gyülekezetből csak kettő volt, amelyik beszámolt arról, hogy az online alkalmakhoz kapcsolódóan a gyülekezetben ténylegesen is megjelent egy-két olyan ember, aki azt megelőzően nem járt a

közösségbe. Ezek közül csak az egyik gyülekezet közölte a válaszában hírt arról, hogy két személy csatlakozott is az egyházközséghez. Mindkét érintett gyülekezetben erős volt a törekvés arra, hogy az online istentisztelet is „többszereplős” legyen, igyekezve, hogy vágóképekkel is

mozgalmasabbá, élményszerűbbé tegyék. Ennek megvalósulásához tárgyi eszközök, több hozzáértő ember időigényes és áldozatkész munkája, valamint a gyülekezet aktív tagjai közül is többeknek a rendszeres szerepvállalása volt szükséges. Ezek a feltételek a gyülekezetek többségében hiányoznak.

A fenti két gyülekezet sem jelzett ugyanakkor gyarapodást. Az általam megkeresett többi gyülekezet a karanténidőszak lezárultát követően jobb esetben „óvatos nyitásról”, stagnálásról vagy a nyári és kora őszi időszakra amúgy is jellemző határozott csökkenésről tudósított. A csökkenés érdekes módon elsősorban a fiatalabb családokat és a gyermekeket érintette.

Idézek a kérdőívre adott válaszokban megfogalmazott lelkesítő véleményekből:

„Vannak állandó online résztvevői az így közvetített istentiszteleteknek – a gyülekezetből olyanok is, akik egyébként nem jönnek el, illetve több résztvevőt nem ismerünk, nem az egyházközség területén élnek. A presbiterek véleménye eltérő arról, hogy az internetes jelenlét jót tesz-e a gyülekezetnek. Az egyik vélemény az, hogy így eljutunk olyan emberekhez, akikhez egyébként nem, a másik vélemény az, hogy így az emberek elszoknak a tényleges istentiszteleti részvételtől...” – írja egyikük.

„Nagyon sokan örültek a lehetőségnek, s meglepő volt, hogy az idős testvérek mennyire nyitottak az online közvetítések iránt” – fogalmaz derűlátóan másikuk.

„Kevesen nézték az online elérhető tartalmakat, egyrészt technikai eszköz híján (idősek), másrészt érdektelenség miatt” – hangzik az előzővel ellenkező vélemény.

„Ha leszámítjuk a lényegét, a találkozás, úrvacsora stb. elmaradását, erős missziói lehetőség volt, mert olyan családtagokról is beszámoltak, akik itt voltak először istentiszteleten, és megnyerő volt számukra” – írja egy lelkesített testvérünk, aki egy karácsonyi online istentiszteletük kapcsán egy többgyermekes szülő egyik gyermekének életet újító élményéről is tudósított.

„Egyfajta magvetés is ez: nem tudjuk pontosan, kihez jut el így az igei üzenet, (hacsak nem meetingről van szó) hiszen 7-800-as megtekintés is van egy-egy alkalmunkon (és ez nem az elérés száma, amikor valaki továbbgörget, hanem amikor valaki megnézte az adott alkalmat, legalább részben), mert az ismerősök ismerősei is tovább osztják ezeket a tartalmakat. Tehát számunkra teljesen ismeretlen emberekhez is eljut egy-egy üzenet” – fogalmaz szintén jót remélve a válaszadók egyike.

„Meggyőződésem szerint sokkal nagyobb volt az öröm és az elégedettség, mint azt a valós helyzet indokolta volna. Tapasztalatom szerint a különféle bejegyzéseink, videóink elsősorban nem a gyülekezeti tagjainkat érték el, hanem egy szűk, aktívan internetező, egyházunk iránt nyitott réteget” – így szól egy másik vélemény.

„Az interneten közvetített istentiszteletek egy kategóriába esnek minden más internetes anyaggal, van, aki gyorsan tovább kattint, van, aki jobban belenéz, de az »unalmas« liturgiai részek, vagy a hosszabb orgonadarabok alatt elkapcsol” – írja egy városi gyülekezet lelkesítője.

„A személyes jelenlét semmivel sem pótolható” – szögezi le határozottan az egyik megkérdezett.

„Kényszerhelyzetből való megoldás” – summázza más röviden.

Érdemes elgondolkodni azon, hogy valóban jelen lenni a közösségben és részt venni az istentiszteleten: élmény. Mégpedig merőben más élmény, mint képernyő előtt ülni egyedül, esetleg másod- vagy néhányadmagunkkal. Ha az ember élő közösségben van jelen, többekkel már érintkezésbe kerül, vált néhány szót, a szokott helyére ül, látja és ismeri azokat, akik előtte vagy oldalt ülnek, tudja, kit merre keressen akárcsak a tekintetével is; ha kedve van, oldalba böki a szomszédját és a fülébe súg valamit – nem csak tizenévesekkel fordul ez elő. Az igehirdetést hallgatva eltűnődhet azon az ember, hogy mit mond neki magának, hogyan szól másoknak, akik ott és akkor vele együtt hallják, s mit üzenne a prédikáció azoknak, akik most éppen nincsenek jelen. Néhány hiányzóról tudhatja távollétük okát is. A közös éneklésben – különösen a szeretett énekeknél – örömmel vesz részt, és szívesen hallja a kedvelt, de a kevésbé kedvelt ismerős hangokat is. Az istentisztelet után mindig van idő beszélgetésre, majd rövid búcsúszavakra, utalva a jövő vasárnapi vagy a hét közbeni találkozásokra is.

Az online térben ezek az élmények elmaradnak, és elmarad az úrvacsorai közösség is. A visszajelzések alapján a gyülekezeti tagok oldaláról is határozottan megfogalmazódott a közösségi igehallgatás, a közös úrvacsoravétel hiánya.

Az online istentiszteletek legnagyobb része egyszereplős, az adás statikus, frontális: csak a lelkész és az oltár látszik, az ének vagy erre a célra elkészített és rendelkezésre bocsátott felvételtől szól, vagy a kántor énekel, esetleg gyülekezeti tagok is közreműködnek, akiket azonban nem lehet látni a közvetítés folyamán. Valóban szükség szülte megoldások ezek. Nincs vágókép, a templomtér nem látható, az orgona nem látszik, hívek nincsenek, s ha volnának, akkor sem lenne, aki jelenlétüket kamerával rögzítené. Akár csak egy kicsiny énekkar és egy egy-két személyes „zenekar” is nagyon hiányzik.

A gyülekezetek elsősorú többségében eszközök, idő, szakértelem és munkatársak hiányában nincs lehetőség másra. Ennek azonban velejárója, hogy a szívvel-lélekkel bekapcsolódó hívőknek is idővel gyengül az elszántsága, lankad a figyelme: már nem részt vesznek az istentiszteleten, hanem megnézik, meghallgatják, mint egy előadást vagy bármi más profán dolgot. A hívő ember soha nem mondaná, hogy templomba megyek „megnézni az istentiszteletet”, de az online jelenlétben mégis érdeklődő nézőként viselkedik: az énekeket átugorja, ide-oda kattintgat, belepörget akár az igehirdetésbe is...

Az istentiszteletek és az egyéb gyülekezeti alkalmak előre elkészített anyagai mellett a személyes részvétellel zajló online alkalmak (bibliaórák, ifjúsági órák, gyülekezeti hittan, konfirmációi oktatás, baba-mama körök, egy-egy gyülekezetre speciálisan jellemző együttlétek stb.) közösségi élménye valamelyest mégiscsak hasonlít a valódi együttlét élményéhez. Hallottam beszámolót olyan tizenéves csoportról, akik az online ifióra zárása után is hosszan együtt vannak egy kis csevegésre. Tehetik ezt azért is, mert nem kell hazamenniük, hiszen otthon vannak. Hasonlóan igaz ez az online közösségekre más korcsoportokban is. Tény ugyanakkor, hogy az ilyen alkalmakról az idősebbek korosztályi sajátosságok miatt, mások alkalmas eszközök hiányában vagy egyszerűen csak a képernyőn való jelenléttől idegenkedve – lemaradnak.

A fentebb olvasható kritikus vélemények ellenére a gyülekezeteknek a világhálón való megjelenése mindenképpen hasznos. Kell, hogy nehéz időkben is, alkalmas vagy alkalmatlan formában bár, de eljusson az ige azokhoz, akik hallgatni akarják. Sokan tartanak rá igényt, sokaknak van és sokaknak lesz rá valóban szükségük a járvány elmúltával is. A megfáradás, a jelentkező fásultság és mindazok ellenére, amikről fentebb írtam, ezeknek a világhálós lehetőségeknek mégis van megtartó szerepük. Többen számoltak be arról is – látva a fenyegető veszélyt, érezve a közösség hiányát –, hogy a személyes imaéletük megújult. Vannak, akik az interneten indított imalánc-kezdeményezések valamelyikéhez csatlakoztak.

Nagyon komolyan el kell gondolkodni ugyanakkor azon, és figyelni kell a tapasztalatokat, hogy a világhálón való „vallásgyakorlás” sokakat leszoktat-e a hit közösségben való megéléséről. Magam úgy látom, hogy ez valós veszély. A járvány elmúltával többet tudunk majd erről. Nem hiszem, hogy feladat nélkül maradunk. Jó, ha már most készülünk erre. Szélsőségesen individualista társadalomban élünk. Minden bizonnyal háztól házig járva föl kell majd keresnünk azokat a testvéreket, akik nem jelennek meg újra. Hittel, reménnyel, szeretettel, ajándékkal, hívogató jó szóval. Talán majd jobban megértjük így, hogy minden embernek tartozunk az evangéliummal, ahogy az mindig is volt: háztól házig s még inkább lélektől lélekig. Nagyon ritkán hangzik el az online alkalmak során valami hasonló biztatás: „Hívj telefonon! Jöjj személyesen! Beszéljessünk! Nagyon várunk!”

Úgy látom, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyház és gyülekezeteink jelenléte a világhálón az egyházi és a gyülekezeti élet iránt aktívan érdeklődő ezrek, talán tízezrek igényét szolgálja. Ez mindenképpen igen fontos. Azonban eddig is úgy véltem, s e gondolat csak megerősödött bennem, hogy istentiszteleteink és az interneten fellelhető egyéb gyülekezeti tartalmaink a kívülállókat és az egyháztól távollévőket nem szólítják meg. Ebben reménykedni hiú ábránd, talán könnyelműség is.

Ezért szorongat a kérdés: mit tudunk mondani a világhálón azoknak, akik egyáltalán nem vagy csak nagyon lazán kötődnek bármiféle egyházhoz? Hogyan érjük el azokat, akik nemcsak nem beszélnek, de már nem is értik istentiszteleteink és bibliaóráink nyelvét? Nem kellene-e olyan oldalt is működtetnünk az interneten, amely kifejezetten a profán világot szólítja meg? Mégpedig függetlenül az evangelikus.hu oldaltól, mert ott még az Evangélikus Missziói Központ is szinte csak hozzánk, hívókhöz jut el. Jól promotált honlapra volna szükség az online térben: művészet (különösen irodalom, zene), tudomány, teológia és mindenekelőtt misszió/evangelizáció rovatokkal. Nagy hozzáértést, sok pénzt, sok munkát, sok áldozatot igényelne. Szükség volna egy szervezetre, kellően tehetséges és lélektől vezérelt emberekkel, akik azon dolgoznak, hogy megjelenítsék azt a szellemiséget, amely meg akarja és meg is tudja szólítani azokat, akik távol vannak az evangéliumtól. A küldetésünk az evangélium hirdetése minden embernek. Elvégre evangélikusok vagyunk. De mindez már egy másik tünődés, egy másik dolgotat tárgya lehetne.

Magyarországi Házás Hétvége

Vegyes házasságban élünk 1976 óta. Négy gyermekünk született, és az idő haladtával körünk „betegségei” közül több minket is elérte. Mindketten gyakoroltuk a saját vallásunkat; amikor lehetett, akkor az ökumené jegyében együtt is eljutottunk a másik fél szertartásaira. Eredeti megállapodásunk szerint ha fiunk születik, akkor evangélikus, ha lányunk, akkor katolikus vallású neveltetést kap. Az igazságos Mindenhatónak köszönhetően két fiú után két lányunk született. Amikor a lányok értelme nyiladozott, akkor velük is elmentem templomba, nemcsak a fiúkkal; szerencsére a két szertartás nem azonos időben kezdődött. 2001-ben a katolikus sajtóban találtam egy ismertetőt a Házás Hétvégéről, ami nagyon megragadta a figyelmemet. Az volt benne a vonzó, hogy – ahogy a tanulmányok, szakmák többségében is beigazolódt, hogy bizonyosan szükséges a tudásunkat több-kevesebb év után felfrissíteni, megújítani – úgy ez a házassági kapcsolatra is igaz. Mivel nem volt számomra idegen a katolikus szertartás és a feltételeknek (templomi esküvő és legalább öt éves házasság) is megfeleltünk, ezért hosszasan győzködtem feleségemet, Beát, aki végül igent mondott, és bekapcsolódtunk a Házás Hétvége programjaiba. Életünk egyik legjobb döntése volt.

A Házás Hétvége, angolul Marriage Encounter, „szerzője Gabriel Calvo spanyol pap, aki 1952-ben Barcelonában házassági szemináriumot kezdett. A program Dél-Amerikán keresztül az 1970-es években az USA-ba is eljutott, ahol tematikáját és módszereit Charles A. Gallagher jezsuita atya továbbfejlesztette, ami ezáltal mozgalommá vált. Amerikából 1972 pünkösdjén Suenens bíboros és Guido Heyrbaut lelkipásztor révén vette át a Házás Hétvégét Belgium, majd onnan fokozatosan egész Európa. Jelenleg több mint nyolcvan országban van jelen a mozgalom. 1962 óta világszerte több mint 2,5 millió pár, atya vagy szerzetes vett részt a programokon. A protestáns többségű országokban, a maguk módján adaptálták a mozgalom módszereit, és így a katolikus Házás Hétvége közösségével párhuzamosan evangélikus, anglikán, metodista stb. Hétvége is működik.” Megjegyezzük, hogy a hazai protestáns egyházak túl kis létszámúak ahhoz, hogy önálló lelkeséggel ezt működtetni tudják.

„A Házás Hétvége európai szervezetének egyik érdekessége, hogy a nemzeti közösségek területi határai nem követik mindenütt az államhatárokat, inkább a nyelvi, vagy nemzeti hovatartozás szerint tagozódnak. Így pl. Anglia és Írország két nemzeti közösséget alkot, Belgiumban szintén két közösség működik, (egy vallon és egy flamand nyelvű), a horvát nemzeti közösség a Horvátországban és Szerbiában élő horvát emberekről gondoskodik, a magyar nemzeti közösség pedig összefogja a Kárpát medencében élő magyarságot.

Magyarországon 1983-ban tartottak először Házás Hétvégét NDK-beli, majd osztrák házaspárok és papok közvetítésével. Először német nyelven, majd 1986. május 30. óta már magyarul folynak a hétvégék. Innen a Vajdaságba, Kárpátaljára, Szlovákiába, majd 1998-ban Erdélybe terjedt tovább a mozgalom. A Házás Hétvége egész Magyarországon és a határain kívüli magyarlakta területeken 30 régióba szervezeten működik. Több mint 6000 házaspár és 400 pap

vagy szerzetes vett részt programjaikon, akiknek harmada azután bekapcsolódott a mozgalom életébe. A Házás Hétvége vezetőségét egy pap és egy házaspár alkotja, akiket 3 évenként választanak. Ők tartják a kapcsolatot a többi európai országban működő házashétvégés felelősökkel.¹

2002-ben éppen a mi településünkön egyházi intézményben sikerült meghívást szereznünk egy akkor induló két és fél napos alapozó első hétvégére. „A katolikus egyház alapkövei a házasság és az egyházi rend. E két közösségalkotó szentség eltérő módon, de ugyanazt a célt szolgálják: Krisztus szeretetének megélését és továbbadását.

A Házás Hétvége a szentségi házasságban élő házaspárok, valamint papok és szerzetesek számára nyújt megújulási lehetőséget, hogy kapcsolataik nyitottá, új, dinamikus és a szentségeket a hétköznapokban is megélt szereteteli kapcsolattá váljanak”, és ez bizony felekezettől függetlenül sok emberre és házasságra ráfér. Magunk is valljuk, segít abban, hogy „férj-feleségként közelebb kerüljünk egymáshoz, kapcsolatunk felfrissüljön és elmélyüljön. Hogy felfedezzük, házastársi kapcsolatunk sok év után és a hétköznapokban is lehet ugyanolyan bensőséges, mint a házasságunk kezdetén volt.

A Házás Hétvége a papok és szerzetesek számára azt mutatja meg, hogyan tudják minduntalan megújítani és elmélyíteni kapcsolatukat egymással illetve a közösségükkel.”²

Nagyon anyagelvű, rohanó világunkban sokszor elbizonytalanodunk a házasság értékeiben. Hajlamosak vagyunk arra, hogy beletörődjünk: elmúltak a mézeshetek, a mi házasságunk is elszürkült. Túlterheltek vagyunk, nem szánunk időt arra, hogy benső életünkről beszéljünk. Fáradt férjként, feleségként érkezünk haza, és még rengeteg tennivaló vár ránk otthon is. Gyakran egymáson ejtünk lelki sebeket, melyeket aztán hordozunk, de az évek során megtanultuk, hogy a kényes, fájó dolgokról inkább nem beszélünk. Nem akarjuk egymást bántani. Ha így teszünk, falak épülnek közénk, párhuzamosan egymás mellett, és nem együtt halad az életünk. Kapcsolatunk jó esetben udvarias és szerető légkörű, de távolságtartó. Kettőnk egysége is formálissá válik, kifelé minden rendben, de belül nagyon is magányosak vagyunk. Ez szenvedést, fájdalmat okoz, de a mindennapi rohanásban nem látjuk a kiutat, inkább nem is gondolunk rá. A házasságunk látszólag jó, de nem boldog. Pedig a teremtő Isten szándéka az, hogy az ember már itt a földön boldog legyen. Azért teremtett férfinak és nőnek bennünket, hogy egymást kiegészítsük, segítsük, boldoggá tegyünk. Ez a boldogság az alapja az örömteli családi életnek és a gyermekek testi-lelki épségének, kiegyensúlyozott fejlődésének is, valamint az ő házasságuk számára is példaként szolgál, amit tőlünk látnak, hallanak.

„A Házás Hétvége segít,

- hogy rátaláljunk arra az útra, amely visszaadja a boldog házasságba vetett reményünket
- hogy a beszélgetés önmagunk, érzéseink őszinte közlését felélessze visszahozza azt a szeretetet, melyet a házasságunk elején átéltünk

1 https://hu.wikipedia.org/wiki/Házás_Hétvége (letöltve: 2021. február 21.)

2 <http://hazas7vege.hu/mi-hetvege> (letöltve: 2021. február 21.)

- hogy rátaláljunk a mély egységre, a gyöngéd és felelősségteljes szeretetre, a meghallgatásra, az egymásra figyelésre, érzéseink megértésére és tapintatos kifejezésére valamint lelki sebeink gyógyítására.”³
- hogy olyan, hozzánk hasonló identitástudatú emberekkel tarthatjuk a kapcsolatot, akikkel jó együtt lenni.

„A Házás Hétvége két és fél napos, péntek délutántól vasárnap délutáni[*g tartó*], szerves egységet képező, egybefüggő program. Ez azt jelenti, hogy nem lehet később csatlakozni, vagy csupán egy részén résztvenni. Elengedhetetlen az is, hogy férj és feleség közös elhatározással, végig együtt legyenek jelen. A program ideje alatt étkezésről, szállásról [a szervezők gondoskodnak], de gyerekek felügyeletét a helyszínen nem tudj[á]k biztosítani.

A Hétvégét három házaspár és egy pap vezeti, akik saját életpéldáikat [egymást felváltva] osztják meg a résztvevőkkel. A lényeg nem az, amit ők elmondanak, hanem ami annak hatásaként benn[ünk] és közt[ünk] végbemegy: [mi] ketten találkoz[unk] egymással. Ennek érdekében külön szobát kap[unk], hogy ott nyugodtan megbeszélj[ük] a hallottakat”, azt más ne hallja, és ne szóljon bele. Számunkra megnyugtató volt, hogy az előadások (bevezetők) egy-egy szentírás-

si idézettel kezdődtek, és a házaspár ezzel kapcsolatban megélt élményét tartalmazták. A bevezetőket követő házaspári megbeszélésekhez kérdéseket is kaptunk, melyek egymásra épülő folyamata segített bennünket a problémásnak gondolt témák feloldásában. Óvatosak voltunk,

A lényeg *nem az, amit ők elmondanak, hanem ami annak hatásaként benn[ünk] és közt[ünk] végbemegy*

---

hogy ne egymás életének „kiveszésébe” csöppenjünk, de erre egyáltalán nem került sor. Az előadókból sugárzó őszinteség és szeretet jó előkészítés volt a házaspárok közötti megbeszélésekre.

A két és fél nap nagyon gyorsan eltelt, sajnáltuk, hogy vége lett. Később jöttünk rá, hogy azzal a csoporttal havi rendszeres találkozásra is nyílik lehetőség. Ott előbb egy-egy témát újra átbeszélünk olyan módon, hogy akinek kedve volt, a saját életpéldájából is elmesélhetett tanulságos történetet. A havi találkozókat, az iskolai vakációhoz igazodva, nyári szünet követte; itt is ért bennünket egy kellemes meglepetés, mert több csoportban családos nyári táborba való jelentkezésre nyílt lehetőség. Jellemző, hogy kamasz gyermekeink a tábort követő nap már követelték, hogy a jövő évi táborba is jelentkezünk; mi, szülők is jól éreztük magunkat, és sokat töltöztünk lelkileg. Nem telt el sok év, és azt vettük észre, hogy azok a házaspárok, akik alig jártak a havi találkozókra, a táborozás hatására aktivizálódtak. Ez azt jelentette, hogy a bevezetőket mondó házaspárok között találtuk őket és magunkat is. Ennek oka szerintünk az lehetett, hogy lakva ismeri meg egymást legjobban az ember. A táborozáskor erre jó alkalom nyílt, az állandó őszinteség és szeretet hatása mutatkozott meg és vált meggyőzővé. Érdemes

3 <http://hazas7vege.hu/mi-hetvege> (letöltve: 2021. február 21.)

a házaspári kapcsolatba energiát fektetni és szinte missziós küldetéstudatot nyerni, hogy minél több házaspár ismerje meg ezt a lelkiismereti mozgalmat, és adja tovább szeretetének jeléül.

Véleményünk szerint a Házasság Hétköznapját nem lehet pontosan elmesélni – ahogy egy szakmát, egy hosszú gyalogos zarándokutat, egy szülést sem –, egy történet érdekessé teheti, de hitelessé csak a közvetlen átélés során válik. Valóban át kell élnie annak, akit érdekel; akit pedig nem érdekel, azt úgyis hiába győzködnénk. Az biztos, hogy mi sokat köszönhetünk a kíváncsiságunknak és bátorságunknak: ajándékul kaptunk többek között sok baráti házaspárt, tanulságos történetek átbeszélését, családos táborokat, a *Szerelempróba* és *A bátorság emberei* című filmeket, valamint az azokat követő beszélgetéseket, Pálhegyi Ferenc gyógypedagógus és pszichológiai professzor barátságát és számos könyvét, melyek a házasság gondozásával foglalkoznak, Gary Chapman író műveit, köztük *Az 5 szeretetnyelv* címűt, az érzelmi intelligencia fontosságát, annak a gyermekeinkre, környezetünkre való hatását. Az ember szellemi fejlődését az iskolák és a továbbképzések segítik; az egyre inkább terjedő tudatos, egészséges táplálkozás és a mozgás a fizikai állapotot fejleszti; a lelki fejlődésben nekünk ez a mozgalom segített a legtöbbet.

Nem akartuk Ádámnál és Évánál kezdeni a történetet, de ott fejezzük be. Mi lett volna, ha az első emberpár – miután megbeszélték – közösen dönt a tiltott gyümölcs leszakításáról? A közös döntésnek, sőt, probléma esetén az Istenre és/vagy egy megfelelő közösségre való támaszkodásnak a segítő erejét tanulhatjuk és gyakorolhatjuk a Házasság Hétköznapján, és bizton állítjuk, ha még többen járnak ezt az utat, akkor még jobb lenne a világ.

Lapunk kiadójának, az Ordass Lajos Alapítványnak a honlapján (www.ordass.hu) új menüpont alatt a névadó püspök igehirdetése olvashatóak. Egyelőre 38 – 1929–35 között elhangzott – prédikáció található fenn, de a gyűjteményt folyamatosan bővítjük.

Kérjük a kedves olvasókat, hogy a február elején postázott egyenlegközlő alapján szíveskedjenek az előfizetési díjat befizetni. Alapítványunknak kb. félmillió forint kintlévősége van, amely nagyban megnehezíti folyóiratunk megjelenítését.

Köszönettel:
a Kuratórium

***Ministerium pacis inter militares,* avagy a lelkipásztori szolgálat a hadseregen belül**

Történeti háttér

Az egyház missziói küldetése ebben a jézusi parancsban gyökerezik: „Menjete el szerte az egész világba, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek.» (Mk 16,15).

A katonák között végzett lelkipásztori tevékenység az egyház missziói küldetésének egyik területe, hiszen lelkipásztori feladatainak köréből nem hagyhatja ki azt az intézményes közösséget, amely a keresztyén hívek egy részét a katonai testületbe tömöríti.⁴ Mindig akadtak olyan egyházi és világi hívek, akik a katonák lelki ügyeinek nehéz szolgálatát bármilyen körülmények között vállalni tudták. Tudni kell, hogy az egyház a katona lelkiismeretét nem megosztani akarja, hanem morális egységbe foglalni, hogy hivatásának tekintse hazája szolgálatát. Nem írni-olvasni tanítja a katonákat, hanem olyan szemléletmódot kíván nyújtani, amely meggyőz arról, hogy a katonai szolgálat Isten rendelése.

A keresztyén embernek – akár katona, akár nem – keresztyéni kötelessége van népe, hazája, nemzete iránt. „Adjátok meg tehát a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené» (Mt 22,21b) – mondja Jézus. A katonaságban ezt a kötelességtudatot képviselte és képviseli ma is az egyház. Ez az, ami meghatározza az ott végzett lelkipásztori munka alaphangját, a tábori lelkészek tevékenységének mindenkori célját.

Papi szolgálat az ókorban

A harcoló katonák lelki szolgálata, a papok működése a seregekben nem az újkor találmánya, hanem az emberiség őstörténetének homályba vesző, mégis kimutatható örök emberi igénye. A katonák között végzett lelkészi szolgálattal azóta találkozunk különböző alakban és mértékben, amióta a népek és nemzetek háborúkat viselnek. Részletesen szól erről mind a mondavilág, mind pedig a vallástörténet.

Az életre-halálra menő háborúkat, ha más néven is, de mindig *pro aris et focis* (' a vallásért és a hazáért'; M. Tullius Cicero: *Az istenek természete* 3,40) vívták a törzsek, a népek és a nemzetek. Ezekben az ősi megnyilatkozásokban – még ha véres kegyetlenséggel, vagy kicsinyesnek látszó babonákkal keveredtek is – az élet-halál mezsgyéjén járó, a történelem titokzatosságát közvetlenül látó és tapasztaló ember kereste a kapcsolatot az örök és feltétlen hatalommal, amelynek döntő befolyását érezte, a jóindulatát pedig biztosítani akarta.

Katonai lelkigondozás az Ószövetségben és a keresztyénség kezdetekor

Az ókori népek között volt egy, amelyik abban különbözött a többitől, hogy kiválasztottságában előkészítette a keresztyénséget. Ez a kiválasztott nép pedig Izrael volt. Ennek a népnek éppúgy voltak katonái, mint másoknak, és katonái között lelki szolgálat is létezett. Mindez azonban egészen más tartalommal bírt, mint a pogány népek katonasága és katonai szolgálata.

⁴ Varga A. József: *Katonák – lelkészek. Tábori lelkészek*. Budapest, 2010, Zrínyi Kiadó, 7.

Ezen szolgálat nyomai már a Szentírás első lapjain is fellelhetők, amikor Lót, Ábrám unoka-öccse az elamiták fogságába került. Ábrám saját szolgálóival és fegyvereseivel sietett segítségére és kiszabadította (1Móz 14,16–20). A történet tanúsága, ha csak távolról és közvetve is, arra enged következtetni, hogy a katonákat a csata után a papok megáldották. Egy másik textus már határozottabb ebben a tekintetben: Mózes a pusztai vándorlás végén a választott nép elé tárja a Sínai-hegyen kötött szövetség történetét, és annak minden vallási és polgári törvényét (5Móz 20,1–4). Izráel fiai zászlókkal és háborús jelvényekkel vették körül a frigyládát. Csataik alkalmával pedig a seregek előtt vitték azt, hogy így biztosítsák győzelmüket.

Tudvalevő, hogy ami a pogány népeknél szokás volt, az a kiválasztott zsidó népnél már törvény lett. A keresztyénség a pogány szokásokat megszentelte, a zsidó törvényeket pedig Krisztus törvényeivel egészítette ki. A keresztyénségnek gondja volt a római császári hadsereg kötelékében élő keresztyén katonák lelki megerősítésére is.

A Tábori Lelkészi Szolgálat megalakulása

A történelem során a katonalelkészi szolgálat abból a szükségből született, hogy a seregeket papok kísérik el hadjárataikra. Így merült fel annak igénye, hogy a katonák lelki javára megadható legyen ezeknek a lelkészeknek a szükséges lekipásztori felhatalmazás, amely egyúttal független attól az egyházmegyétől, melyben éppen magukat találják.⁵

Rendkívül beszédes II. János Pál pápa nyilatkozata: „a fegyveres erők világát evangelizálni azt jelenti... , hogy tudatosítjuk a katonákkal, hogy új módon fogják fel saját szerepüket. Az ilyen környezetben munkálkodó keresztyének... nagy lökést tudnak adni a katonai szerep átértékeléséhez, akár a lelkiismeret helyes megformálásával, akár az igazságosság, együttérzés és béke értékeinek elszánt terjesztésével. A béke szolgálata a fegyverek között (ministerium pacis inter arma) így az örömhír újszerű meghirdetését jelentheti a katonai szolgálat kereteiben.”⁶

Az 1990. évi IV. törvény⁷ alapján mindenkinek joga van vallását gyakorolni. 1994. január 11-én a Magyar Köztársaság és a Magyarországi Evangélikus Egyház között létrejött megállapodás alapján az 1994. április 20-án kelt kormányrendelet (61/1994.) hozta létre a HM Tábori Lelkészi Szolgálatot, mely azóta a Honvédelmi Minisztérium háttérintézményeként működik. Önálló szervezete a Protestáns Szolgálati Ág, melyet két részegység alkot: a Protestáns Tábori Püspökség, valamint a Protestáns Tábori Lelkészi Kar.

A Tábori Lelkészi Szolgálat személyi állományának tagjai az elmúlt években az alapvető dokumentumok (SZMSZ, munkaköri leírás) előírásai szerint végezték feladataikat. A tábori lelkészek az egyéni és közösségi lelkigondozás terén gondot fordítottak a katonák életismereti és erkölcsi oktatására és nevelésére, valamint a hitélet feltételeinek biztosítására. Kezdetektől

5 Bíró László: Papi szolgálat a hadseregben. *Honvédségi Szemle*, 2014. 3. sz. 10.

6 II. János Pál: Beszéd a Katonai Ordinariátusok III. Nemzetközi Találkozásán résztvevőkhöz (1994. március 11.). In *La nuova evangelizzazione nel mondo militare. III° Convegno Internazionale degli Ordinariati Militari. 7–11 marzo*. Vatikán, 1994, [k. n.,] 16–17.

7 A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról. Az Országgyűlés 1990. január 24-én fogadta el.

fontos feladatának tekintette a lelkészi állomány a bizalmi fórum biztosítását a Magyar Honvédségben szolgálatot teljesítő szerződéses, hivatásos és tartalékos katonák, valamint a honvédelmi alkalmazottak számára, ugyanakkor a katonák vallási és különféle szakirodalommal való ellátása is kiemelten fontos volt az elmúlt 27 évben.

Katonai lelkigondozás és „gyülekezetépítés” napjainkban

„Ha az Úr nem építi a házat, hiába fáradoznak az építők, Ha az Úr nem őrzi a várost, hiába vigyáznak rá az őrök. Hiába keltek korán, és feküsztek későn: fáradtsággal szerzett kenyeret esztek. De akit az Úr szeret, annak álmában is ad eleget.” (Zsolt 127,1–2)

Építeni a Szentírás szerint csak és kizárólag az Úristennel közösségben lehet. Így van ez nem csupán egy ház, de egy egész gyülekezet esetében is. Ezt ismerték fel őseink, amikor a 127. zsoltár 1. versét vésték házuk oromzatára.⁸

Természetesen ez alól nem képez kivételt a katonai lelkigondozás során kialakuló (kialakítandó) gyülekezet sem, hiszen az Úr jelenléte, aktív közreműködése, szeretete nélkül nem beszélhetünk sem gyülekezetépítésről, sem pedig gyülekezeetről.

Hívó keresztyénként mindannyian valamely egyházközség, gyülekezet tagjai vagyunk, melynek megvannak a maga sajátosságai. Ez sokszor függ a környezettől, a társadalomtól, lélekszámtól stb. Viszont a katonák között nem beszélhetünk a szó eredeti értelmében vett gyülekezeetről.

Míg egy hagyományos értelemben vett gyülekezetben általánosnak mondható az a gyakorlat, hogy a hívek hétköznap, vasárnap, valamint ünnepnapokon elmennek az istentiszteletra és a különféle gyülekezeti alkalmakra, addig a katonaságnál a lelkésznek kell a katonákhoz mennie. Az a klasszikus közösség, ami egy gyülekezetben létrejön, a katonáknál más módon alakul ki. Míg egy egyházközségnél egy adott földrajzi helyen élnek együtt a hívek (egy templom áll a központban, ehhez igazodnak), addig a honvédségnél a tábori lelkész az egész országban tevékenykedik, szervez alkalmakat, végzi szolgálatát. Sokszor külföldön, a 6 hónapos kiküldetés során (nem feltétlenül a saját helyőrségéből való katonák között).

Egy-egy helyőrségben, ahol a tábori lelkész a szolgálatát végzi, vagy éppen egy külszolgálat alkalmával, a katonák nem úgy keresik fel a lelkészt, mint evangélikus, református, római katolikus felekezeti hívek, hanem, mint katonák, akik igénylik az Úristen közösségét, közelségét és szeretetét.⁹ Természetesen a felekezeti hovatartozás azért megmarad, hiszen a szolgálatokat mindig a küldő egyház képviselőjében végzi a lelkész.

8 Mőller, Christian: „Ha az Úr nem építi a házat...” *Levelek presbitereknek a gyülekezetépítésről*. Budapest–Miskolc, 2002, Lux, 13. /Nemzetközi Theológiai Könyvek, 57/

9 2014-ben voltam az első misszióban, Szarajevóban. A tábori lelkészi feladatokkal párhuzamosan az volt a feladatom, hogy a katonáknak hétfégi programot szervezzek: kulturális programot, kirándulást, túrát stb. Minden olyan lehetőséget, amely lehetővé teszi, hogy egy kicsit kiközkenjenek a megszokott kerékvágásból, ki tudjanak kapcsolódni, fel tudjanak tölteni. A tábori lelkészi feladatok csúcsa mindig a külszolgálat. Amikor fél évig a lelkész együtt él, szolgál a katonákkal. Együtt reggelizünk, együtt veszünk részt a kiképzésen, az oktatásokon, együtt

A tábori lelkészek, mivel a katonai struktúra részét képezik, különös figyelmet kell, hogy fordítsanak a vallásszabadságra anélkül, hogy félnének hirdetni saját egyházuk tanítását és a vallás nyilvános gyakorlásának előmozdítását. Sok helyen a lelkészek olyan környezetben találják magukat, ahol az ökumenikus dialógus és tevékenység a mindennapi szolgálat része, s ahol mindent meg kell tenni annak elkerülése érdekében, hogy egy fajta elvtelenség vagy felekezeti közömbösség és rivalizálás komoly kárt okozzon a katonáknak.

A tábori lelkészek etikai felkészültségének szükségessége elengedhetetlennek tűnik, hogy szélsőséges helyzetekben is védelmezhessék az emberi méltóságot. Az etikai értékek nemcsak horizontális, de vertikális vagy inkább transzcendens dimenzióval is bírnak. A transzcendens irány emelhet ki bennünket a partikuláris érdekekből és elvezet bennünket a valódi értékekhez. Az ember méltósága, békéje, szabadsága abból a tényből fakad, hogy *imago Dei*, az Isten képmása.¹⁰

„A kommunikáció legfőbb indítéka a szükséglet. A szükséglet lényegében azt jelenti, hogy az embernek nincs meg valamije. A szükséglet értékelése feszült, tevékenységre kész állapot, indíték a voltaképpen cselekvésre, s megfelelő kiváltó feltételek esetén (ingerek hatására) aktivizálódik, azaz létrejön a kommunikáció.” – írja Sándor Imre *A public relations alapjai* című művében.¹¹

Tudvalévő, hogy a kommunikációhoz három dolog szükséges: küldő, üzenet és befogadó. Erről szól az egész Szentírás: a küldő az Isten, az üzenet az ige, a befogadó pedig maga az ember.

Méltán nevezik Deutero-Ézsaiást az Ószövetség evangélistájának, hiszen örömhírt közvetít: Isten Izráel üdvösségét munkáló cselekedetét. Az evangélium közvetítőjének adott „munkaköri leírásból” megtudjuk, hogy a hírvivőnek a rábízott üzenetet hangosan, félelem nélkül kell közvetítenie. Lehet-e valakinek annál nagyszerűbb bejelentenivalója, mint hogy Isten (újra) a népével van, hogy csak egy szempillantásra hagyta el népét, de újra visszatér, mégpedig hatalommal, uralkodásának teljében (Ézs 40,9–10)?

Ézsaiás próféta eme szavai különösen is közel állnak hozzám, hiszen Ittész János püspök úr ordinációm alkalmával ezzel a bibliai igével indított el lelkészi pályámon: „Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet! – mondja Istenetek.” (Ézs 40,1)

Emiatt is nyomatékkal van ott a helyem a katonák között. Fontos a szolgálatom, hiszen a katonák éppúgy igénylik az Úr vigasztaló igéjét, mint az egyházközségben élő „civil” testvérek. Különösen igaz mindez egy-egy külszolgálat alkalmával, amikor távol vannak szeretteiktől, családtagjaiktól, s még az életüket is kockáztatják, amikor esküjükhöz híven végzik szolgálatukat.

Ahogy már említettem, a kommunikációhoz három dolog szükséges: küldő, üzenet és befogadó – ez ma sincs másként. A küldő az Úristen, az üzenet az ige, a befogadó pedig az ember, az ige hallgatója. Mi, mai lelkészek, akár gyülekezeti, hitoktató, kórház-, börtön- vagy éppen tábori lelkészek, egyben az Úr mai „szócsövei” is vagyunk.

---

nézzük este a filmeket, együtt vagyunk – már aki eljön – az istentiszteleteken, és ezt a fél évet együtt formáljuk. Együtt formálódunk, alakulunk közösséggé, gyülekezetté.

10 Biró: *Papi szolgálat...* (2. jz.), 13.

11 Sándor Imre: *Public Relations*. Budapest, 1996, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Marketingkommunikációs Oktatási és Kutatási Központ, 21.

Summary

The good news of Easter can be heard on the first pages of our periodical. **Zoltán Isó** tells that Christ has risen, and his resurrection brings us freedom from death.

From our *Studies* two were written by **József Tubán**. In his first writing – of which we bring the first part – he works around *thoughts of freedom* coming from the fact that Luther wrote his work titled Paper on the freedom of the Christian man in 1520. In his second writing he continues his *topic on the military service*, looking for the biblical answers to questions that form in each Christian about war and wearing arms.

The corona pandemic caused regression in the lives of our congregations too and banished all communication to the online space. In his interesting study **Ferenc Drüzler** examines on the basis of a survey he himself constructed what types of solutions the pastors used and what possibilities they see for *using the online space after the pandemic*.

In our *Building the congregation* column we bring two fields of work which can support indirectly the growth of a congregation. **Mr. and Mrs. György Szabó** write about the blessings of the *movement called Marriage Encounter*, and **Ferenc Szabó** presents the *military chaplaincy*.

We hope our Readers will find something to their likings and interest in our periodical.

We wish our Readers a blessed Easter! Let God give us the good news of redemption, the uniqueness of the resurrection of Christ!

Zusammenfassung

Die frohe Nachricht von Ostern erklingt auf den ersten Seiten unserer Zeitschrift. **Zoltán Isó** verkündet, dass Christus auferstanden ist, und durch seine Auferstehung auch uns Befreiung vom Tode gebracht hat.

József Tubán ist Autor von zwei unserer Studien. In seinem ersten Schreiben, dessen erster Teil jetzt veröffentlicht wird, *reflektiert der Verfasser den Begriff der Freiheit* im Zusammenhang mit der Tatsache, dass Luther Ende 1520 sein Werk „Von der Freiheit eines Christenmenschen“ schrieb. In seinem zweiten Schreiben setzt **Tubán** seine Studie über das **Thema Militärdienst** fort und sucht dabei biblische Antworten auf Fragen, die sich im Kopf jedes Christen im Zusammenhang mit dem Krieg und der Waffenführung aufkommen können.

Die Corona-Pandemie hat auch das Leben unserer Gemeinden stark zurückgeworfen und besonders während der Quarantäne die Kontakthaltung in den Online-Bereich verjagt.

Ferenc Düzler untersucht in seiner äußerst interessanten Studie anhand einer von ihm selbst zusammengestellten Umfrage, wie die PfarrerInnen diese neue Situation erlebt und was für Lösungen ausprobiert haben sowie welche Möglichkeiten sie zur *Verwendung des Online-Bereichs* auch nach der Pandemie sehen.

In unserer Rubrik „*Gemeindeaufbau*“ stellen wir diesmal zwei Arbeitsbereiche vor, die auf indirekte Weise auch zum Aufbau einer Gemeinde beitragen können. **György Szabó** und **seine Frau** schreiben über die segenbringende Wirkung der Bewegung „*Házás Hétféje*“ (Marriage Encounter/Wochenende für Ehepaare). Als einen weiteren Arbeitsbereich stellt **Ferenc Szabó** die *Tätigkeit der Militärseelsorge* vor.

Wir hoffen, dass unsere LeserInnen auch in dieser Nummer Artikel finden, die sie ansprechen und für sie von Interesse sind.

Wir wünschen all unseren LeserInnen gesegnete Ostern. Möge Gott geben, dass wir alle die Freude der Befreiung, die einmalige Nachricht der Auferstehung Christi erleben können.

E számunk szerzői

Drüszler Ferenc köztisztviselő, gyülekezeti munkatárs – Budapest

Isó Zoltán lelkész – Veszprém

Szabó Ferenc tábori lelkész – Pápa

Szabó György ny. építész – Győrújbarát

Szabó Györgyné ny. építész – Győrújbarát

Tubán József lelkész – Csorna

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956–57)	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Ordass L.:	Útravaló	2500,-
Ordass L.:	A keresztfa tövében (új kiadás)	1100,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja - új kiadás)	1100,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írásmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról (6. kiadás)	1400,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rözse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Ittzés J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Joób Olivér:	Ünnep – hetven áhítat egy évre	1400,-
Joób Olivér:	Válasz	1600,-
Hallgrímur Pétursson:	Passió-énekek	1900,-

A **keresztény igazság** egy szám ára 880 Ft, az éves előfizetés 3500 Ft, külföldre 7000 Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Alapítványunk kiadványait megvásárolhatja vagy postai szállítással megrendelheti a Huszár Gál könyvesboltban (1054 Budapest, Deák tér 4.). Telefon: 20 314 2632 (egyházi flottás), honlap: huszargal.hu

Tartalmi összesítő

Húsvét örömhíre szólal meg folyóiratunk első lapjain. **Isó Zoltán** hirdeti, hogy Krisztus feltámadt, és feltámadása által nekünk is szabadulást szerzett a halálból.

Tanulmányaink között kettőnek is **Tubán József** a szerzője. Első írásában, melynek első részét közöljük most, *Luther szabadságfogalmán elmélkedik* annak kapcsán, hogy Luther 1520 végén megírta az *Értekezés a keresztény ember szabadságáról* című művét. Második írásában pedig folytatja a *katonai szolgálattal kapcsolatos témát*, s benne olyan kérdésekre keresi a bibliai válaszokat, melyek minden keresztény ember fejében megfogalmazódhatnak a háborúval, fegyverviseléssel kapcsolatban.

A koronavírus-járvány gyülekezeteink életét is alaposan visszavetette, és a kapcsolattartást, különösen is a karantén idején az online térbe űzte. **Drüszler Ferenc** nagyon érdekes tanulmányában azt vizsgálja egy általa összeállított kérdőív felmérés alapján, hogy hogyan élték meg lelkészek ezt az új helyzetet, milyen megoldásokkal próbálkoztak, milyen lehetőségeket látnak a vírusveszély elmúltával is az online felület használatára.

Gyülekezetépítés rovatunkban ez alkalommal két olyan egyházi munkaterületet mutatunk be, melyek közvetve egy-egy gyülekezet épülését is segíthetik. **Szabó György** és **Szabó Györgyné** a *Házas Hétvége Mozgalom* áldásairól írnak, **Szabó Ferenc** pedig a *katonai lelkészséget* mutatja be.

Reméljük, hogy kedves Olvasóink találnak kedvükre való, érdeklődésüket kielégítő írásokat folyóiratunkban.

Kívánunk minden Olvasónknak áldott húsvéti ünnepeket! Adja meg az Úristen, hogy átéljük a szabadulás örömhírét, Krisztus feltámadásának páratlan üzenetét!